انجنیر محمد انعام واک

افغانستان:

دریم قوت

۱۳۷۸

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان:

دریم قوت

PROPERTY OF ACKU 8238

لیکوال:

انجنیر محمد انعام واک

PROPERTY OF ARIC Established 1989

۱۳۷۸ لمریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

ACKU

دکتاب پیژندنه:

نـــوم : افغانستان: دربیم قوت

لیـکـوال : انجنیر محمد انعام واک

کـمـپـوز : غازي کمپوزنگ سنټر «مصطفی سحر»

خپرندوی : واک فونډیشن دافغانستان لپاره

دواک فونډیشن د خپرونو لړ : شپږم

شـمـېـر : پنځه سوه

بـیـه : پنځوس روپۍ

نـېـټـه : ۱۳۷۸ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

خپلو بچیانو ته:

په دې هیله، چې سبا به دوی ته د درېیم قوت منډ مات شوی وي

ابدالي - آریانا - هیواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرليکونه

منته .... دريم
ضروري يادونه .... څلورم
سريزه .... شپږم

لومړۍ برخه:

سابقه ۱
۱ - لومړی قوت، دانقلاب تيوري او عمل ۵
۲ - دويم قوت، دانقلاب تيوري او عمل ۸
خو، په افغانستان کې ۱۰
لومړی، له ۱۹۹۵ نه مخکې ۱۲
دويم، له ۱۹۹۵ نه را وروسته ۱۳
په اجرائيه قوه کې ۱۳
د دويم قوت بالقوه ماتې ۱٤

دويمه برخه:

د دريم قوت تيوري ۱۵
د دريم قوت جوړوونکي ټوکي:
۱ - افغان ملت ۱۸
۲ - يوه ايډيالوژيکه هسته ۲۱
۳ - د دريم قوت د تصرف اړخ، پير ۲۳
٤ - د دريم قوت مذهبي اړخ ۲۵
۵ - لويه جرگه ۲۷
(لويه جرگه او نننی افغان سياست) ۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦- پخوانی باچا ۳۲
باچا او نشنلیزم ۳۷
باچا او ډموکراسي ٤۱
باچا او اسلام ٤۱

درېيمه برخه:

لنډيز ٤۳

څلورمه برخه:

نتيجه او وړانديز ٤۹

اخيستنځي او يادښتونه ۵۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

څوڅو ځلي او هغه هم په ورین تندي او سړه سینه ددې لیکنې د کمپوز ویاړ په رښتیا چې دغازي لیزر کمپوزنګ د مشر ښاغلي مصطفی سحر په برخه دی. زه پدې اړه هغوی ته ډېر ډېر کور ودانی وایم.

ددې څېړنې دموخذونو دبرابرولو په برخه کې زما دانډیوال، د واک فونډیشن دافتخاري غړي اود ختیځ دبیاودانولو داداري (کور) دمشر ښاغلي ډاکتر فرید بزګر زیار اوهڅې دډېرې ستاینې وړ دي.

په پاي کې دواک فونډیشن دټولنیزو څېړنو دڅانګې دغړي ښاغلي جېلاني ځواک اوددې فونډیشن دټول مشرتابه نه چې ددې څېړنې په کار او خپرولو کې یې ماته اوږه راکړه، دزړه له کومې مننه کوم.

انجنیر محمد انعام واک

۱۳۷۸ لمریز کال

دوړي نولسمه

ولي آباد- پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري يادونه

له دې يادونې څخه زما مطلب د اسلام د بنسټپالنې، بنياد گرايي، سخت دريځي، اورپکي او نورو ننني مروجو اصطلاحاتو د په ځاى استعمال خبره ده. په انگريزي ليکنو کې د دې ژبې د Islamic Fundamentalism يعني «اسلامي بنسټپالنې» د ډېرې عامې او مروجې کليمې په څنگ کې نن سباد Islamic Radicalism (Sivan, 1985) او يا Revolutionary Islam ، Traditional Islamic او يا Modern Islamic Fundamentalism Fundamentalism او Islamist (Roy, O., 1985) (*) اصطلاحات په عمومي ډول د اسلامي سخت دريځي او بنسټپالنې: وهابيانو، اخوانيانو او نورو لپاره استعمال شويدي. د دې په څنگ کې د "Fundamentalist" Islamic Revolutionaries اصطلاح يوازې د «اخوانيانو» لپاره استعمال شوې ده (**).

خو، پدې څېړنه کې کله کله داسې هم شوي چې، «اسلامي بنسټپالنه» د اسلامي سخت دريځې د ټولو ډلو ټپلو لپاره استعمال کړم. په هر حال، سره لدې چې زه لا پخپله د اسلامي سخت دريځې او بنسټپالنې بېلو بېلو څانگو ته د لازمو اصطلاحاتو د ورکولو په دې کار قانع نه يم، خو بيا مې هم پدې لند، تنگ وخت کې د يوه سمدستي ضرورت له مخې د اسلامي بنسټپالنې Islamic Fundamentalism اصطلاح د «وهابيت»، د اسلامي راډيکاليزم Islamic Radicalism يا اسلامي سخت دريځي اصطلاح د «اخوانيت» لپاره راوړې او «سياسي ملايان» مې د طالبانو په بڼه کې د اسلامي سخت دريځې، بنياد

(*) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic Fundamentalism, Journal of Asian and African Studies, XXVII 3-4 (1992), pp. 224-241.

(**) Asger Christensen, Religion and Politics in countemporary Afghanistan: The Tragedy of Afghanistan, pp.13.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرايي او اوريکي سياسي کارکوونکي ګڼلي دي. په بله ژبه Islamic Fundamentalism يا «اسلامي بنسټپالنه» د شيخ الاسلام عبدالوهاب نجدي د مکتب او پيروانو يعني «وهابيانو» او اسلامي راډيکاليزم Islamic Radicalism يا «اسلامي سخت دريځي» مې د سيد قطب، مولانا ابو الاعلی مودودي او څه ناڅه آيت الله خميني د طرز تفکر او په ځانګړي ډول د «اخوانيانو» لپاره استعمال کړې ده. خو په مجموعي توګه مې «د اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم» ګډه اصطلاح ټولو ننني افغان بنسټپالو: اخواني، وهابي او طالب ته استعمال کړې ده. خو، په خپلو کې د اسلام د سره ورانې او ويشلې بنسټپالنې بېلو بېلو څانګو ته د اصطلاحاتو دا ډول انتخاب او نسبت ورکول به نه سل په سلو کې په ځای وي او نه خو به، د نومورو «اصطلاحاتو» او «څانګو» ترمنځ د ګډو ايډيالوژيکو ريښو په بنسټ له واقعيت نه لرې وي.

هيله ده، ګران لوستونکي د دې څېړنې په لوستلو کې دا يادونه په نظر کې ونيسي.

په مينه

مؤلف

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

کمونستي راډیکالیزم دخلق- پرچم په بڼه کې دلومړي قوت او اسلامي بنسټپالنه او سخت دریځي داخوانیانو، وهابیانو او نننیو سخت دریځو سیاسي ملایانو (طالبانو) په بڼه کې ددویم قوت په توګه، لږ ترلږه دډموکراسۍ دلسیزې (۷۳-۱۹٦٤) څخه په افغانستان کې په ښکاره دسیاسي قدرت دنیولو کار پیل کړ. دریېم قوت هم دنننی بحران ددوو عواملو په توګه دهمدې دواړو قوتونو په وړاندې دډموکراسۍ په نوموړې لسیزه کې منځ ته راغی.

دریېم قوت په افغانستان کې یو مترادف ملي جریان دی چې، دلومړي او دویم قوت په څېر یې نه بهرنۍ ننګه او نه کورنۍ پیاوړې سیاسي ډله ټپله، یوه هم نه درلوده. همدلته ؤ چې، لومړي قوت په ۱۹۷۸ او دویم قوت په ۱۹۹۲ کال سیاسي قدرت تر لاسه کړ. خو دې دواړو قوتونو په هیواد کې دسیاسي قدرت په سمبالولو کې په پاتې راتلو، هیواد دسیاسي زعامت له ژور بحران سره مخ کړ.

دریېم قوت نن سبا، نه یوازې داچې ددویم قوت په څېر یو بالفعل قوت ندی، په خپل بالقوه حالت کې هم ډېر کمزوری او لوېدلی دی؛ نه یوازې داچې یو یوځي ځواک ندی، یوایډیالوژیک جریان هم ندی. دا سمه ده چې، لویه جرګه، باچا، پیر، افغان ملت ګوند، تصوف، غیر بنسټپال او معتدل مذهب او کوم غیر سیاسي ملا، بل اوبل ددې قوت مهم جوړوونکي توکي دي. خو، دا ټول سره شیندلي، بیل بیل ځواکونه او منفردې څېرې دي، چې یو موټي کیدو ته اړتیا لري. داسې هم نده چې، ددې قوت مخالفین بیخي له پښو لویدلي او میدان تش دی. نه، دیوه ټوټه شوي او سټړي شوي یوځي سیاسي قوت په توګه، نه یوازې پرون، بلکې همدا نن هم اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم ددریېم قوت پیاوړی او ژوندی دښمن دی. نو یو شیندلی، غیر وسله وال او غیر ایډیالوژیک دریېم قوت هیڅکله هم یو بالفعل او وړونکی قوت ندی؛ داسې قوت چې دخپل پیاوړي دښمن په ماتولو، په هیواد کې دزعامت راغلې سیاسي خلا ډکه کړي.

دریېم قوت یو مسلمان او افغان قوت دی. خو، نه یوازې داچې، نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پروني لومړي قوت مانفست او نه په لاس کې دننني دوېم قوت « قرآن » [٤] او ایستلې « توره » ، یو هم نه لري.

په دغسې یوه عیني چاپیریال کې په ۱۹۸۸ کال کې ، دافغان سوسیال دموکرات گوند (افغان ملت) دخپروونکي مرکزي اورگان « افغان ملت » دجریدې دمسؤل مدیر په توگه ، ما ددې جریدې په دولسمه ، دیارلسمه او څوارلسمه ، درې واړو گڼو ، کې ددرېیم قوت په هکله څه خپرونې وکړې ، چې دهغه وخت ددوېم قوت په توگه داسلامي سخت دریځو او بنسټپالو دسخت عکس العمل سره مخ شوې. له هغې را وروسته ، وخت په وخت ، لکه نن ، څوڅو ځلې « درېیم قوت » دافغان سیاست نغرې تود ساتلي دي.

نن هم هماغه پروني چاپیریال دی. خو دبو ملي جریان دلاروي په توگه ددرېیم قوت نننني غږ غوړ ، سره لدې چې ماته ددې قوت سره داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم پروني کینه او دښمني مخې ته دروليې ، بیامې هم دبوه ملي ضرورت له مخې ونشو کولای په درېیم قوت څه ونه لیکم.

پدې څېړنه کې ددرېیم قوت په پرون او نن او ددې قوت په جوړوونکو توکو برسېره ، ددې قوت بالقوه - سیاسي ، بالفعل - پوځي او ایډیالوژیک اړخونه هم څه ناڅه څېړل شوي دي.

هیله ده ، دا څېړنه به په خپل وار ، په هیواد کې دملي جریان دلومړي گام په توگه ددرېیم قوت دجوړېدو له لارې ، په هیواد کې په « افغاني » بنسټ د « دولت » او « ټولنې » په فزیکي او معنوي بیا رغونه کې لاس وکړي.

په مینه

محمد انعام واک
۱۹۹۹ کال
دسپتمبر ۵ مه
ولي آباد - پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

سابقه:

په افغانستان کې ددموکراسۍ لسیزې (۷۳-۱۹٦٤) په یوه خام ذهني- سیاسي چاپیریال کې درې ډوله بېل بېل سیاسي جریانونه: دکینو اندېښنو جریان کمونستي راډیکالیزم، دافغانستان دخلکو ددموکراتیک گوند (خلق - پرچم) او شعله جاوېد په بڼو کې دلومړي سیاسي قوت، اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم داخوان المسلمین په بڼه کې دیوه ښي دویم سیاسي قوت او ملي جریان دافغان ملت، مساوات او صدای عوام[1] په بڼو کې دمعتدل دریم سیاسي قوت په توگه وزېږول[2].

پدې لسیزه کې درې واړو سیاسي جریانونو دښکاره او پټ سیاسي او ایډیالوژیک کار په نتیجه کې په ټولنه او دولت، په پوځي او ملکي، دواړو برخو کې څه ناڅه ریښې وځغلولې.

د۱۹۷۳ کال په جولای کې دافغانستان دپخواني صدراعظم محمد دداود خان (۱۹٦۳-۱۹۵۳)[3]. دکودتا په نتیجه کې ددموکراسۍ لسیزه پای ته ورسېده. په نوي جمهوري دولت کې دپرچمیانو دنفوذ په وجه هم ملي جریان او هم اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم (اخوان المسلمین) ډېر سیاسي تاوان وکړ. دپخواني افغان صدر اعظم محمد هاشم میوندوال (۱۹٦۵-۱۹٦۷)[*3] په وژل کېدو (۱۹۷۳) ملي جریان ته ډېر تاوان واوښت.

ویلاې شو چې تر ۱۹۷۸ کال پورې دریم قوت یا ملي جریان په عمومي توگه په یوه کمزورې او دوو یادو شوو ښیو او کینو سیاسي جریانونو په یوه بشپړه سازماني بڼه فعالیت کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۷۸ کال کې د کېن قوت له خوا د سیاسي قدرت په نیولو په افغانستان کې بنې قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم) ته د پوځي، سیاسي، سازماني او ایډیالوژیک نفوذ ښه چانس لاس ته ورغی. د عربو په مالي امکاناتو یو زیات شمېر نړیوال وسله وال گوریلایي اسلامي بنسټپالي او اخوانیان وپېرودل شول [٤] او په افغانستان کې د روسانو په ضد د جگړې په لیکو کې د خپلو افغان اخواني - وهابي بنسټپالو سره یو ځای شول. دې کار د پاکستاني او افغاني اخوانیانو په پوځي او گوریلایي روزنه کې ډېره زیاته مرسته وکړه. په نتیجه کې په افغانستان کې د روس په ضد جهاد او د آزادۍ جگړه د اسلامي بنسټپالو درهبرۍ لاندې په یوې بشپړې مذهبي جگړې بدله شوه. ملي جریان یا د دموکراسۍ دلسیزې معتدل غیر وسله وال او کمزوری سیاسي سازمان (دریم قوت) په بشپړ ډول په دې جگړه کې د اسلامي بنسټپالنې او کمونستي راډیکالیزم د سیاسي، ایډیالوژیک او پوځي وار لاندې راغی.

افغان ملت له اسلامي بنسټپالو او کمونستانو سره په جگړه کې له یوې خوا، د پښتونستان د مسئلې په سر له پاکستان سره دوراني په وجه او هم د یوې عاملې رهبرۍ د نشتوالي له کبله له بلې خوا د سخت سیاسي فشار لاندې راغی او سیاسي ډگر په بشپړه توگه اسلامي بنسټپالو ونیوه. په ۱۹۸۰ کال کې د پاکستان له خوا یوازې اوه افغاني جهادي تنظیمونه په رسمیت وپېژندل شول. په ۱۹۸۱ کې درې گونی اتحاد د منځ مهالو او څلور گونی اتحاد د بنسټپالو افغان جهادي تنظیمونو نه جوړ شول. په درې گوني اتحاد کې د تصوف د نقشبندیه او قادریه طریقو مشرانو حضرت صبغة الله مجددي او پیر سید احمد گیلاني او منځ مهالی ملا، مولوي محمد نبي محمدي او په څلور گوني اتحاد کې د سیاف اسلامي بنسټپالني، د برهان الدین رباني او گلبدین حکمتیار اخواني تنظیمونو او سخت دریځي ملا، مولوي محمد یونس خالص ځای ونیو.

په ۱۹۹۲ کال، «لومړي قوت» د خلق - پرچم په وجود کې د دویم قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم) نژادگرا اړخ (شمال ائتلاف) ته په تسلیمېدو سره، د اسلامي بنسټپالنې خپل منځي فرکسیونیزم لا پیاوړی او ژور کړ. پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحکمتیار لـه اخواني گروپ (حزب اسلامي افغانستان) څخه داسلامي بنسټپالنې اوسخت دريځی تولو ډلو، ازبک ملېشي، هزاره حزب وحدت، دمنځ مهالي درې گوني اتحاد پـه گډون دشمال ائتلاف دمشرۍ لاندې پـه کابل کې دمجاهدينو اسلامي دولت جوړ کړ. دسياسي قدرت دوېش پـه سر دتاجکو، ازبکو اوهزاره اقليتونو ترمنځ اختلافاتو شمال ائتلاف درې توټې کړ.

دتوتـه شوې اسلامي بنسټپالنې دوه اصلي ډلې: درباني – مسعود دمشرۍ لاندې نژادگره اسلامي بنسټپالنه يوې خوا اودحکمتيار دمشرۍ لاندې سوچه اسلامي بنسټپالنـه بلې خواتـه دسياسي قدرت ددوو مهمومدعيانو پـه توگه پـه خپلو کې سره ولوېده. دسياسي قدرت دنيولو پدې اخ وډب کې دربېم قوت پـه ډېره اسانۍ لـه صحنې ووت. سره وېشلې اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنه دافغانستان د پوځي–سياسي ډگر يوازينی پوځي قوت پاتې شو. پـه نوم شمال ائتلاف يااسلامي نژاد گر راډيکاليزم دسياف د وهابي بنسټپالنې پـه مرسته تر ۱۹۹۷ کال پورې پـه کابل کې خپل حکومت وساته. تردې کال پورې داسلامي بنسټپالنې اونژادگر راډيکاليزم دسياسي – نژادي برلاسی غوښتنو پـه نتيجه کې افغانستان پـه څلورو نژادي – سياسي حوزو وېشل شو(٥).

پدې مرحله کې (۹۷-۱۹۹۲) نژاد گر اسلامي راډيکاليزم پـه شمال اوسوچه اسلامي راډيکاليزم پـه جنوب کې داسلامي بنسټپالنې ددوو سره ورانو ډلو پـه توگه پـه هيواد کې دلومړي قوت (کمونستي راډيکاليزم) دلـه منځـه تللو پـه نتيجه کې دقدرت راغلې سياسي خلا ډکه نکړای شوه.

لـه ۱۹۹٤ څخه، پـه جنوب کې دسوچه اسلامي راډيکاليزم ځای نويو سياسي شوو ملايانو ونيوه اود کليوالي، ښاري، افغاني او پاکستاني مدرسو دطالبانو، ملايانو اومولويانو څخه جوړ دطالبانو اسلامي تحريک پـه افغانستان کې دسياسي قدرت دنيولو کار پيل کړ. ځينو داتحريک دربېم قوت وباله. پـه ښکاره خو همداسې هم وه. ځکه چې، دنوي دولت پـه تاسيس اودسياسي قدرت د خلا پـه ډکولو کې دناکامې او توټـه شوې اسلامي بنسټپالنې اوراډيکاليزم ځاي داسلام همدې نوي سياسي –پوځي بديل ونيوه. خو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دايډيالوژۍ، ماهيت اوسياسي غوښتنو په بنسټونو داتحريک اصلاً دمجاهدينواو ياد پخوانۍ اسلامي بنسټپالنې له ادامې نه بل څه نشي کېداى. دومره ده چې، داخواني او وهابي بنسټپالنې سياسي کارکوونکي دعالي تحصيلاتو خاوندان وو اودطالبانو دبنسټپالنې سياسي کارکوونکي زيات زيات له چني اوچت نه نيولي ترطالب، ملا، مولوي، مولانا او شيخ الحديث پورې دبې سواده او باسوادو فارغ التحصيلانو لنبکر دى. نو، دطالبانو اسلامي بنسټپال تحريک دشکل له مخې څه ناڅه يوداسې دريم قوت ګڼل کېداى شو چې يو يې سوچه اوبل يې نژادي شوى اسلامي راډيکاليزم دواړه له سياسي او پوځي صحنې ليرې او پخپله يې دهغوى ځاى ونيوه.

طالبان په ايډيالوژيک او سياسي بنسټونو داسلامي بنسټپالنې اوراډيکاليزم ادامه ده، نه يو دريم قوت. دومره ده چې په افغانستان کې يې دنژادي شوي اسلامي راډيکاليزم، کمونستي پاتې شونو اوشيعه نژادګر راډيکاليزم په ضد له جنوب څخه په وسله واله مبارزه لاس پورې کړ او ترننه يې دهيواد په سلو کې څه ناڅه پنځه اتيا پراخوالى دخپل پوځي او کلتوري کنترول لاندې راوستى دى. دنژادي اسلامي راډيکاليزم په ضد داسلامي بنسټپالنې پوځي اوسياسي مورچل، په ختيځ دپښتنو طالبانو په تندي دپښتني نژادپالنې تاپه نشي وهلى. دطالبانو تحريک يوبشپړ اسلامي بنسټپال تحريک دى چې، دپرونۍ ستړې شوې اسلامي بنسټپالنې اوله پښو لوېدلي کمونستي راډيکاليزم په څېر يې دافغانستان سياسي خپلواکي، ملي واکمني اوخاورې بشپړتيا ټول له جدي خطر سره مخ کړيدي او لګيادى دافغان نشنليزم دپېړيو پېړيو لاس ته راغلي ملي ارزښتونه ديوه بنسټپال نظام په نا اشنا اوغير افغاني ارزښتونو بدلوي.

وېلاى شو چې، په افغانستان کې دريم قوت نه يوازې په بالفعل ډول، بلکې ديوه مستقل سياسي بالقوه قوت په توګه هم ان له ۱۹۷۸ څخه راپدې خوا منځ ته ندى راغلى. دومره چې له ۱۹۹۲ راهيسې ددريم قوت دجوړېدو لپاره څه انرژي ذخيره شوې ده. ددريم قوت دپېژندنې لپاره پکار ده، مخکې ترمخکې لومړى او دويم قوت څه ناڅه وپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-لومړی قوت، دانقلاب تیوري اوعمل:

کمونستي راډیکالیزم له ۱۹۱۷ او بیا په افغانستان کې له ترلېږه له ۱۹۵۰ لسیزې[۶] راپدې خوا یو تشکیلاتي - ایډیالوژیک مېکانیزم لرلی دی. له ۱۹٦٤ څخه را وروسته دا میکانیزم ډېر پوخ شو. دافغانستان دخلکو ددموکراتیک گوند دواړو څانگو خلق او پرچم، په ترتیب سره په کلیوالي اوښاري نفوس کې دخپل نفوذ ستنې ودرولې او دیوه وسپنیز ډسپلین او ایکې یوې قوماندې له مخې یې دخوارلسو کلونو په موده کې دشوروي اتحاد دکمونست گوند دایډیالوژیکي او تشکیلاتي تجربې اودشوروي اتحاد په پوځي اومالي مرسته یې تر ۱۹۷۸ کال پورې په افغانستان کې دیوې بریالۍ پوځي کودتا امکانات برابر کړل. په ۱۹۷۸-۱۹۹۲ دوره کې د خلق اوپرچم دڅانگو په وجود کې دا قوت دډېرو مهمو تشکیلاتي تجربو خاوند شو. دې قوت د ۱۹٦۵ کال په جنورۍ کې دخپل تاسیس[۷] سره سم دمارکسیزم-لنینیزم داصولو له مخې دیوې بې طبقې ټولنې دجوړېدو لپاره طبقاتي مبارزه[۸] پیل کړه. دې گوند په ۱۹٦٦ کال کې دخلق اوپرچم په نومونو انشعاب وکړ. دلومړي قوت دا دوه ډلگۍ په ۱۹۷۷ کال کې سره بیا یو شوې[۹] اوپه ۱۹۷۸ کال کې یې له پاسه، انقلاب ته ورته ،دیوې پوځي کودتا په کولو سیاسي قوت په لاس کې ونیوه.

په افغانستان کې د ۱۹۷۸ کال دثور کودتا عیني شرایط په دې توگه دڅېړلو دي: په ۱۹۷۰ لسیزه کې دافغانستان سیاسي - اقتصادي جوړښت، له پاسه دیوه انقلاب کولو ته لاره اواره کړې وه. زاړه سیاسي حاکمیت چې «خان»، «ملک» او «ملا» په کې لاس درلود، په ۱۹۵۰ لسیزه کې دداود خان (۱۹۵۳-۱۹٦۳) دنوې کونې (Modernization) دهلو ځلو په نتیجه کې خپل ځای پرېښی و. دولت دعایداتو نوې سرچینې پیدا کړې وې. په ختیه دپښتنې پورتنۍ طبقې دخان او ملک په ځوی برسېره په پوځ کې دمنځنۍ او ښکتنۍ طبقې څخه د پوځي افسرانو داستخدام او روزنې په نتیجه کې دپورتنۍ طبقې په څنگ کې، په ۱۹٦۰ لسیزه کې دوروستیو دوو طبقو نفوذ هم پیدا شو؛ چې پدې ډول په پوځ کې دلومړی قوت په توگه دکمونستانو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددویم قوت په توګه داسلامي بنسټپالو- اخوانیانو او ددریم قوت په توګه دنشنلستانو لاس ننوت.[۱۰]

ځمکه واله Landed class او پانګه واله Bourgeoisie class طبقې کمزورې او په هیواد کې دنفوس په پرتله دزراعتي ځمکې کموالي، ددولت په وړاندې د مخالفت دټکولو په خاطر له ځینو ځمکه والو نه دامیر عبدالرحمن خان (۱۸۸۰-۱۹۰۱) په دوره کې دځمکو اخیستل او دشرعي دتوارث دقانون له مخې دمړه په اولاده دهغه دملکیت دویش په بنسټیونو په هېواد کې یوه پیاوړې ځمکه واله طبقه له سره موجوده نه وه (Kakar 1979)[۱۱]. په ۱۹۵۰ لسیزه کې داقتصاد نوي کولو (Modernization of Economy) داطبقه نوره هم کمزورې کړه. دکمپرادور Comprador په بڼه کې ددولت له خوا منځ ته راغلې پانګه واله طبقه ددولتي بیروکراتانو State Bureaucrats په خدمت کې وه[۱۲]. پوځي او ملکي بیروکراتانو د یوې طبقې ملا هم نه تړله. نوله ۱۹۵۰ لسیزې نه وړاندې د پوځي کودتا ګران کار دسیاسي اقتصاد د ددوو وروستیو لسیزو ډراماتیکو بدلونونو، افغان سیاست ته دپوځ په راښکلو، آسانه او له پاسه دیوه انقلاب دکولو لار اواره شوه[۱۳]. همدلته ده چې په ۱۹۷۰ لسیزه کې افغان دولت دوه ځلي له پاسه چپه شو.

برسیره پردې:

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې په خپلو پښو باندې ددولت په دریدلو، له دولت نه بیل شوی «خان» او «ملا» دومره پیاوړي نه وو چې دمخالفینو پیاوړی کتار جوړ کړي؛[۱٤]

* ددولت دمخالفینو په توګه په خپلو کې سره وران لومړی قوت (کمونستان) او دویم قوت (اسلامي بنسټپالنه، اخوانیان) ددولت دچپه کولو ولسي پیاوړتیا نه درلوده؛[۱۵]

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې ددرنو اقتصادي ستونزو نه موجودیت هم، ښکاره ده چې، ددولت دغور ځولو عوامل نشو برابرولای[۱٦]؛

* په یوه ناراضه او بې مسئولیته «زما یې څه» موقف کې منځنې تحصیل یافته قشر خوبیخي ددولت په ضد پیاوړی ګواښ نه و[۱۷].

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز لومړي قوت د خلق- پرچم په بنيه کې په ۱۹۷۸ کال، د يولړ انقلابي اهدافو د تطبيق لپاره د ښکتني طبقې د خپلولو په خاطر (Gupta,1986)[۱۸] شپږم، اوم او آتم دري فرمانونه صادر کړل.

* شپږم فرمان د پور- سود او ګروۍ نه د خلاصون فرمان و. د خلق- پرچم د حکومت د يوه وزير (زېري) له خولې دې فرمان په سلو کې د ۸۱ کليوالو کورنيو پور خلاص کړ (Male، ۱۹۸۲)[۱۹].

دافغانستان د چارو يوه روسي متخصص Glukhoded دا ټکل له مخې شپږم فرمان دافغان بزګرو ديرش بيليونه افغانۍ (يو بيليون امريکايي ډالره، ۱۹۷۸) پور پرې کړ (Glukhoded, 1978)[۲۰]. مشهور هندي کمونست مکرجی Mukherjee په ۱۹۷۸ کال کې دا پور ۷۲۲ ميليون افغانۍ (ځليريشت ميليونه امريکايي ډالره) ښودلی دی[۲۱].

* لومړي قوت دولور او واده په هکله فرمان د ۱۹۷۸ په اکتوبر کې صادر کړ[۲۲]؛

* او د دی قوت بل فرمان بې ځمکو اولږ ځمکو بزګروته د شخصی ځمکو دوړيا ويش آتم فرمان و[۲۳]. دې فرمان په هيواد کې د شپږ ميليون جريبه ځمکې (۱،۲ ميليون هکتاره) د ضبط او توزيع او برسيره پر ۵ ،۲-۲ ميليون کوچيانو يې د .... ۶۳۰ بې ځمکو اولږ ځمکو کورنيو اټکل کړی و. خود خلق- پرچم حکومت يوازې او يوازې .... ۳۳۰ هکتاره ځمکه ضبط او لدې ځمکې نه يې يوازې .... ۲۸۷ هکتاره ځمکه هغه هم په يوازې .... ۲۹۶ بزګرو وويشله (Mukherjee, Glukhoded)[۲٤].

نو ويلای شو، داخو دزړو طبقاتي مناسباتو (طبقاتي ګټې -Class In terest) دله منځه وړلو، د خلکو په اجتماعي ژوند کې دلومړي قوت لاسوهنو (Halliday, 1988) Conflect between State and Tribes[۲۵] او له اسلام سره، چې د خلکو په اجتماعي ژوند کې ببخخن نفوذ لري، دلومړی قوت بې پروا برخورد او دښمني (Shahrani, 1984)[۲۶] ود چې خلک يې په لوی لاس دلومړي قوت په ضد، هغه هم د دويم قوت اسلامي بنستپالنې او راډيکاليزم درهبرۍ لاندې، دملي قيام په بنيه وسله وال او راپورته کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوپه زغرده ویلاي شو چې، په افغانستان کې د ۱۹۷۰ لسیزې په پاي کې د دولت په ضد دلومړۍ قوت پوځی عمل ولسي بنسټ نه درلود. خوله پاسه د(Trimberger, 1978) دطرح شوی انقلاب له ماډل سره دلومړۍ قوت (خلق-پرچم) د ۱۹۷۸ کال پوځي عمل پیاوړی ورته والی او دخپلو غلطو تکتیکونو له مخې چې ددې قوت انقلابي پروګرامونه یې ناکام کړل، فوق العاده توپیر لري (۲۷).

په ۱۹۸۰ کې دې ګوند له مجاهدینو سره ملي روغه جوړه اعلان کړه. په ایډیالوژیک لحاظ یې دطبقاتي مبارزې په بنسټ سوسیالست پروګرام شاته واچاوه او له ۱۹۷۸ راهیسې یې خپل ټول صادر شوي فرمانونه بېرته واخیستل. دې قوت په ۱۹۸۸ کال کې له افغانستان څخه دروسانو دوتلو نه وروسته تر ۱۹۹۲ کال پورې ځانته د «وطن ګوند» نوم وړکړ او په یوازې ځان یې د مجاهدینو دسخت پوځي یرغل سره سره ځان ژوندی وساته.

دهمدې قوت په وجود کې وچې، دشوروي اتحاد امپراطوري له خپل ایډیالوژیک سنګر کمونیزم سره یو ځای له پښو ولوېده. له افغانستان څخه دروسانو له وتلو نه وروسته په ۹۲-۱۹۸۸ دوره کې دې قوت په افغانستان کې دریم قوت ته ورته سیاسي لار ونیوه.

۲-دویم قوت، دانقلاب تیوري او عمل:

په عمومي توګه په عربو کې له اتلسمې (۲۸) او په افغانستان کې دنولسمې پېړۍ له پایه (۲۹) دوهابیزم ظهور او عروج، په شلمه پېړۍ کې دپنځ پیري ملایانو ظهور، بیا په ۷۰-۱۹۶۰ لسیزو کې داخوان المسلمین نړیوالې ودې او پیوستون (۳۰) په سیمه اونړۍ کې داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم ایډیالوژیک او تشکیلاتي حضور او نفوذ پیل کړ.

په نړیوال کچ په لسمه پیړۍ کې له الموارد ي(Al-Mawardi) نه، په ۱۹۸۰ لسیزه کې تر امام خمیني پورې زیات شمیر دیني پوهانو په اسلامي حکومت او ددې حکومت دحکمرانانو په توګه په دیني عالمانو (Ulema) ټینګار کړیدي(Khomeini, 1981)، (۳۱). مشهور ایراني راډیکال اسلامي پوه علي شریعتي په اسلامي حکومت کې دعلماو له حکمران موقف سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالفت ښودلی دی(Akhavi, S 1982) [۳۲].

اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم حاکميت په اسلامي نظام کې په خداي (ج) پورې تړلی گڼي او شريعت يو داسې الهي قانون بولي چې د خلکو پواسطه بدليداي نشي. اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم اسلامي دولت يو ايډيالوژيک او دنړۍ دټولو مسلمانانو شريک دولت بولي (وگوری احدی ۱۹۹۱) [۳۳].

داسلامي دولت دنده په اسلامي بنسټونو دټولنې جوړول او اسلامي قلمرو ته پراختيا ورکول دي. اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم دنړۍ دټولو مسلمانانو يووالی او دجهاد او تورې په زور يو داسې نړيوال اسلامي دولت غواړي چې په ايډيالوژيک بنسټ ولاړ وي نه په نژاد او مليت. حاکميت پدې دولت کې دخدای په لاس کې دی. يعنی ټول دولتي اداری سيستم دخداي په قانون ، شرعې، چليږي. اسلامي بنسټپالنه پدې عقيده هم ده چې داسلامی دولت تأسيس يوازې او يوازې داسلام دعملي کيدو لپاره دی او بس.

داسلامي دولت ټولواک Chief Executive (امير ، خليفه، امام) چې په اسلامي دولت کې له ټولو نه زيات مقتدر او دزيات واک خاوند دی بايد نروي نه ښځه [۳٤].

دمولانا ابو الاعلی مودودی په خلاف، ايت الله خميني داسلامي دولت مشر په شرعې او نورو چارو باندې په پوهېدلو مکلف گڼي. امام خميني او مودودی دواړه «اجتهاد» او د«شرعي بشپړ تطبيق» داسلامي دولت دمشرۍ دوه بنسټيز شرطونه او حتمي دندې گڼي. پداسې حال کې چې سيد قطب او مودوی داسلامي دولت دمشر دانتخاب خبره دخلکو خوښې ته پرېږدی؛ خميني دممتازو علماو له خوا د هغه په ټاکلو ټينگار کوي.

په هر حال، نه قطب، نه مودودي او نه خميني يوهم دموکراسي دخلکو دحاکميت داصل په توگه (Sovereignty of the people) نه مني (Binder, 1988, Fischer, 1983) [۳۵].

شريعت (Sharia) او فقهې (Islamic Jurisprudence) ته په زيات اهميت ورکولو سره سره، بياهم نه خميني او نه قطب، يوه هم، داسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت په قضائیه سیستم (Judiciary) رڼا نده اچولې (Adam, 1983)[۳۶]. خو، داسلامي دولت د «تړلواک» اود «قضائیه سیستم» په اهمیت باندې داسلام په ټینګار، خمیني اسلام یو متمایز نظام بڼیي. خمیني وایي چې، «عدالت» اسلامي فقهاو ته یو فوق العاده واک ورکوي. په هر حال، سره لدې چې سني بنسټپالو اسلامي پوهانو او متفکرینو قضایي سیستم ته ډیر پام ندی اړولی، خو دیوه قانون په توګه د شرعي بشپړ انفاذ داسلامي بنسټپالنې اوراډیکالیزم ډېره ستره سیاسي غوښتنه ده[۳۷].

له ملي جریان او نشنلیزم سره په مخالفت کې اسلامي بسټپالنه او راډیکالیزم یوه خوله ده. وایي چې نژادي - قومي سرحدات سیاسي ارزښت نلري. یوازې دیني اختلافات دي چې د مسلمان او غیر مسلمان په منځ کې رسمیت لري (Pipes, 1983)[۳۸].

اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم له نشنلیزم سره نه یوازې دیوه نړیوال اسلامي سیاسي سیستم د نه منلو په سر وران دي، بلکې دابنسټپالنه نشنلیزم په سیکولریزم هم تورن کوي (Eposito, 1983, Sivan, 1985, Piscatori 1986)[۳۹].

او بالاخره اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم له نشنلیزم Nationalism، نوې کونې Modernization اوسیکولریزم Secularism، درې واړو سره کلک دښمن دي[۴۰].

خو په افغانستان کې:

اسلام دخپل ظهور څخه تر ۹۲-۱۹٦٤ پورې په سیاسي قدرت کې دونډې او په افغان ټولنه کې له شتو سیاسي، اجتماعي او کلتوري واقعیتونو پښتونولۍ، پښتنانه او افغان نشنلیزم درې واړو سره دسیاسي ګوزارې او جوړښت بېل بېل پړاوونه وهلي دي. خو، په عمومي توګه تر ۱۹٦٤، په تیره بیا تر ۱۹۷۸ پورې، اسلام په افغان ټولنه کې له دولتي سیستم نه آزاد د قدرت دیوې اجتماعي ستنې په توګه دخپل تصوف، په دولت او ټولنه، دواړو، کې د قدرت دسیاسي او اجتماعي ستنې په توګه دخپل مذهب او دحنفي فقهې په بنسټ د ولاړو درې ګونو شرعي محکمو (قضائیه قوه Judiciary) په بڼه کې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان دولت کې دخپلې سیاسي ستنې په درولو اکتفا کړې وه[٤١].

دقدرت همدې درې ګونو ستنو اسلام ته په افغانستان کې معتدله (Moderate) بڼه ورکړې وه. همدې اعتدال، اسلام په افغانستان کې له افغان نشنلیزم سره په سیاسي او ان په ځینو برخو کې په عقیدوي جوړښت کې راوستی و[٤٢]. په حقیقت کې همدې جوړښت په معاصر افغانستان کې، دسیاسي قدرت یو عنعنوي مثلث (Executive, Judiciary, Legislature) Triangle of Political Power منځ ته راوستی و[٤٣]. په ١٩٦٤ کې د دموکراسۍ دلسیزې په پیل سره، اسلام په افغان سیاست کې خپل پورتنی سیاسي موقف دڅان لپاره کم وباله؛ له تیوریکې پلوه له ١٩٦٤ او په عملي لحاظ له ١٩٧٨ نه، اسلام په سیاسي لحاظ راډیکال او په عقیدوي لحاظ بنسټپال شو[٤٤].

په همدې بنسټ یې په افغان سیاسي ډګر کې دسیاسي «دویم قوت» په توګه په هېواد کې دسیاسي «لومړي قوت» کمونستي راډیکالیزم او سیاسي «دریېم قوت» افغان نشنلیزم په ضد د مخالفت مورچل جوړه کړه.

په ٧٩-١٩٧٨ کې دې اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم په افغانستان باندې دروسانو دپوځي یرغل څخه په استفادې غټې پوځي - مالي امکانات لاس ته ورول. په ١٩٩٢ کال یې دسیاسي قدرت په نیولو د سیاسي قدرت نوموړی افغان عنعنوی مثلث مات او په افغانستان کې یې د افغان نشنلیزم په لاس جوړه شوې څو سوه کلنه سیاسي دستګاه ورانه کړه.

په اسلامي دولت کې د «دیني علماو» او «اسلامي سخت دریځو» په حاکم رول باندې داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم دعملي تینګار له مخې په ٩٧-١٩٩٢ دوره کې په کابل کې له طالبانو نه مخکې دربانې - حکمتیار د ١٩٩٧ کال دګډ حکومت غټ پوستونه نه یوازې داچې په نژادي بنسټ ویشل شوي وو او تاجکو ان دپنجشیر د ١٩٩٢ کال داپریل د ٢٤ نېټې دترون[٤٤*] په بنسټ دقوماندان مسعود دشورای نظار او رباني دجمعیت له لارې دجمهوري ریاست، ددفاع، بهرنیو او کورنیو چارو دوزارتونو په شمول نور مهم او غټ دولتي پوستونه خپل کړل، په سلو کې ٢، ٨٥ دا پوستونه اسلامي سخت دریځو او پاتې په اصطلاح منځ مهالو او نورو تنظیمونو ته ورکړل شوي وو (دواک

(c) ketabton.com: The Digital Library

فونډېشن Wak Foundation for Afghanistan (WFA) څېړنه) [٤٥].

په افغانستان کې ددويم سياسي قوت په توګه اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم داجتماعي، اقتصادي، کلتوري او سياسي ژوند په ټولو اړخونو کې دنړيوالې اسلامي بنسټپالنې په لارو روان دی. په افغان بنسټپالو - اخوانيانو کې حکمتيار، چې دګوند ډېر کار کوونکي يې دده په ګډون دسيکولر لوړو تحصيلاتي موسسو زده کړي او فارغان دي، هم داسلامي حکومت په راس کې داسلامي علماو (ملايانو) سره جوړېدي. حکمتيار له يوې خوا ددموکراسۍ او علماو رول ردوي. خو، له بلې خوا، انتخابات او په چارو کې دخلکو ګډون mass participation مني [٤٦].

حکمتيار په ۱۹۸۹ کال کې داسلامي نړيوال حکومت دجوړېدو دلومړي ګام په توګه دپاکستان او افغانستان ترمنځ ديوکانفدريشن (Confederation) دجوړېدو وړانديز وکړ [٤٧].

خالص او ملګري ملايان يې هم داسلامي حکومت په راس کې دملايانو په تېره ولاړ دي. رباني او سياف پدې هکله څه غوڅ دريځ نه دی نيولی. خو، اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم دطالبانو په بڼه کې په افغانستان کې يوازې او يوازې ملايان داسلامي دولت ټولواک ټولی ګڼي او بس.

له ۱۹۹۲ کال نه وړاندې دالهي قانون په توګه دشرعې په انفاذ باندې دافغان بنسټپالو او سخت دريځو تينګار ځکه بې ځايه و چې داقانون دافغان دولتونو له خوا نافذ و. خو، له ۱۹۹۲ نه راپدې خوا، سياسي قدرت ته په رسېدو، داسخت دريځي ددې قانون دانفاذ په يوه داسې وچه بڼه اخته دي چې ورځ په ورځ دټولنې او ددې قانون ترمنځ واټن زياتيږي.

دادی دطالبانو په دولتی ډوله تشکيل کې ددينې علماو په حاکم رول باندې داسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم دعملي تينګار له مخې ددينې علماو (ملايانو) فيصدي څېړو [٤٨].

لومړی، له ۱۹۹۵ نه مخکې:

- په پنځه کسيزه او چته شورا (Inner Shura) کې ټول ملايان، سل په سلو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

–په مرکزي یوولس کسیزه شورا (Central Shura) کې نهه تنه ملایان، ۸۲ په سلو کې.

–په پنځو تنو والیانو کې ټول ملایان، سل په سلو کې.

نو په مجموعي توګه د طالبانو د اسلامي تحریک د مشر ملا محمد عمر په ګډون په ټوله دوه ویشت کسیزه رهبرۍ کې د دیني عالمانو (ملایانو) سلواله (فیصدي)، ۹۱ کیږي [٤٨*].

دویم، له ۱۹۹۵ نه را وروسته [٤٨*]:

داسلامي امارت د امیر المؤمنین په توګه د ملا محمد عمر نه وروسته:

– داسلامي دولت د ریاست او صدارت د ګډې رهبرۍ په اوه کسیزه شورا کې د دیني علماو (ملایانو) سلواله، سل په سلو کې.

– په صدارت پورې په تړلو نهو سترو دفترونو کې د دیني علماو سلواله، سل په سلو کې.

–داسلامي دولت د اداري ریاست په پنځو غټو پوستونو کې د دیني علماو سلواله، سل په سلو کې.

– د کابل ولایت په څلورو غټو ولایتي پوستونو کې د دیني علماو سلواله، سل په سلو کې.

– په اوو ولایتونو کې اوه واړه والیان ملا یان دي، سل په سلو کې.

– د بهرنیو چارو وزارت کې دا سلواله تیټه ده. پرته له وزیر نه چې ملا دی، پنځه غټې ځانګې غیر ملایانو ته ور کړل شوې وې (۱۹۹۸).

–په اجرائیه قوه (کابینه) کې:

د افغانستان بانک، کابل ښاروالۍ، او د دولتي استخباراتو د رئیسانو په ګډون یوویشتو وزارتي پوستونو کې دا سلواله په سلو کې سل ده.

نو په زغرده ویلای شو چې اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم د طالبانو په وجود کې ټوله دولتي دستګاه په خپل لاس کې نیولې او ملایان یې د اقتصادي، اجتماعي، سیاسي او کلتوري بنسټونو په راس کې درولي دي.

لیدل کیږي چې په ۹۹–۱۹۹۲ دوره کې د رباني –حکمتیار او طالبانو په وجود کې د دویم قوت، اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم، دولتي تشکیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو بشپړ اخواني، اخواني - نژادي ،نژادی او ملايي تشکیل دی.

ددویم قوت بالقوه ماتې:

دریم قوت په بالقوه ډول اوس څه بریالی خو ، په بالفعل ډول ښه مات او دویم قوت په بالفعل ډول ښه بریالی خو په بالقوه ډول څه مات او ددې ماتې عوامل په لاندې ډول دي:

* په اسلامي بنسټپال کلتور باندې د ملي کلتور د بدلولو هڅې ، د ملي ثقافت او کلتوري شتمنیو لوټ تالان، وهابي لامذهبي تشدد او لاس اچونې، اخواني سخت دریځي او دعقایدو تفتیش، ډېر وچ ملايي سني مذهبي تعصب، په جوماتونو کې د حاضرۍ اچول او په دیني مدرسو باندې د عقلي او سیکولر ښوونځیو او پوهنځیو بدلول، اجباري ږیره، د ښځو د کار او زده کړې مخنیوی او په پای کې د خلکو په اجتماعي - کلتوري ژوند کې په نورو ورته لاسوهنو سره، اسلامي بنسټپالنه لګیاده په عام ډول افغان ملی کلتور او په ځانګړي ډول د پښتونولۍ یو داسې محافظه کار اجتماعی - سیاسي نظام چې لا یې هم، د دین په ګډون، دژوند په ځینو کلتوري - سیاسي برخو کې د بلې ایډیالوژۍ برلاسي نده منلې (٤٩) په خپل ضد راپاروي.

* په زوره د دولتي - شخصي ځمکو په خپلولو سره په یوه لږ وخت (۹۷-۱۹۷۸) کې دیوه نوي قوماندان - فیوډال د منځ ته راغلي قشر په وړاندې د خلکو کرکه.

* له پیل پیل، ۱۹۹۲ نه ، د پېښور د تړون په بنسټ، په افغانستان کې د اسلامي دولت د مشر په توګه د یو تاجک تاکل او بیا په دویم پړاو کې په طالبانو پسې د پښتنو د ترلو ډېر تېول او تېول اسلامي بنسټپالنې ته وتلی دی؛

* په هیواد کې د لومړي قوت د ماتې نه وروسته د سیاسي زعامت د خلا په ډکولو کې د دویم قوت پاتې راتلل.

* سیاسي استقلال، ملي واکمني ، د خاورې بشپړتیا او ملي اقتصاد ته ارزښت نه ورکول او په قومي - نژادي حوزو باندې د یوه موټي هیواد دویش پر په لومړي قوت، کمونستي رادیکالیزم، برسیره په دویم قوت، اسلامي بنسټپالنې هم راغې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه برخه

د درېیم قوت تیوري:

نه یوازې دا چې، درېیم قوت د خپلې غیر انقلابي طبعې له امله د عمل کومه انقلابي تیوري نلري، په افغانستان کې د یوه بشپړ درېیم قوت د نشتوالي له کبله د دې قوت د ریفورم کومه واحده تیوري هم په لاس کې نشته. د تیوري دانشتوالی په سیمه ییز او نړیوال کچ   څه چې په ملي کچ هم د نشنلیزم د خام پخلي او یا نه پخلي او نه تبلور نتیجه ده. د ناپېیلو هېوادونو نړیوال غورځنګ او د سوسیال دموکراتانو نړیوال پیوستون په نړیوال کچ یو داسې سیاسي - ایډیالوژیک پیوستون منځ ته ندی راوستی چې په سیمه ییز کچ ورته سیاسي قوتونه وزېږوي.

په افغانستان کې هم درېیم قوت په یوه بشپړ ګوندي - سیاسي او ایډیالوژیک، غیر دولتي بڼه کې وجود نلري. د دموکراسۍ په لسیزه کې لکه چې مخکې وویل شول درېم قوت یوازې د «افغان ملت» او «مساوات» په بڼو کې په ډېر کمزوري ایډیالوژیک او سازماني ډول منځ ته راغی. خو هغه هم د لومړي (۹۲-۱۹٦٤) او دویم قوت (۹۹-۱۹٦٤) دواړو له خوا وتکېږده.

په دولتي بڼه کې نشنلیزم په دولسمه پېړۍ کې په خپل سیاسي - بشپړ تیا یي لومړي پړاو کې د لومړي پښتنانه نشنلیزم، په اتلسمه پېړۍ کې د دویم پښتنانه نشنلیزم په بڼه کې او د افغان نشنلیزم په خپل درېم بشپړ تیایي پړاو کې د نننۍ درېم غیر دولتي نیمګړي درېم قوت   منډمات کړیدی. د افغان نشنلیزم په لاس جوړ افغان دولت هم په نړیوالو سیاسي کتارونو کې په یوه درېم کتار کې په پاتې کېدو، مثلاً د ناپېیلو هېوادونو د یوه مؤسس غړي په توګه، پخپله د یوه درېم قوت حیثیت خپل کړی و. نو، که نننی درېم قوت هوښیاروي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

يکارده دافغانستان دنننۍ «سياسي جغرافيې»، «دولت» او «ټولنې» دجوړوونکي افغان نشنليزم څو سوه کلنه تاريخي تجربه خپل ننني سياسي جريان ته دحقانيت او مشروعيت سياسي سابقه او ددې سابقې په بنسټ، په افغاني هويت د دولت او ټولنې دفزيکي او معنوي بيا رغونې کار خپل سياسي حق وګڼي.

داخو له ۱۹٦۰ لسيزې څخه مخکې ؤ چې، په افغانستان کې دلومړي، دويم او دريم قوت دجوړيدو «ايډيالوژيک» بنسټونه منځ ته راغلل. خو په نوموړې لسيزه کې دخامې دموکراسۍ راتګ ددې درې واړو قوتونو لپاره خام «عملي» بنسټ جوړ کړ. لومړی، لومړي قوت دکمونستي راډيکاليزم د دکتاتورۍ او ترور دنظام په توګه ددموکراسۍ له راتګ څخه په څوارلسو کلونو کې، او د دويم ځل لپاره دويم قوت، داسلامي بنسټپالنې دمذهبي دکتاتورۍ او تروريزم ديوه نظام په توګه ددموکراسۍ له نوموړي راتګ څخه په ۲۸ کلونو کې سياسي قدرت ته په رسېدو، دخپلو انقلابي تيوريو دعمل ناکامه مظاهره وکړه.

په افغانستان کې دنننۍ دريم سياسي قوت په بڼه کې د ملي جريان تيوري په نورو ځانګړتياو برسيره، د «سياسي استقلال» او «ملي حاکميت» په دوو ډېرو مهمو بنسټونو له کمونستي او اسلامي راډيکاليزم څخه بيلېږي:

* «سياسي استقلال» دملي جريان يو داسې ملي ارزښت دی(۵۰) چې داجريان يې خپلو کې ددوو سره ورانو «استعماري» نظامونو، کيڼ کمونستي او ښي اسلامي راډيکاليزم نه ديوه «خپلواک» نظام په توګه بيلوي؛

* «ملي حاکميت» په يوه ملي جريان کې يو داسې بل بنسټيز ارزښت دی چې دخداي (ج) له حاکميت نه وروسته دخلکو دمسلم حق په توګه دهغه منل(۵۱) نه يوازې ملي جريان دکمونستي او اسلامي راډيکاليزم د ترور او دکتاتورۍ له دوو نظامونو نه بيلوي، هغه ته يوه دموکراتيکه پيژندنه هم ورکوي؛

* دموکراسي، پارلماني سيستم او انتخابات، دسياسي ګوندونو تعدد، دبيان، عقيدې او عبادت آزادي(۵۲) دملي حاکميت عملي چارې دي چې ملي جريان ته دنننۍ دريم قوت په بڼه کې ملي اعتبار او مشروعيت ورکوي؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

* افغانستان دیو خپلواک، افغان او اسلامي هیواد په توګه اود افغانستان دولت چې د بنسټ ډبره يې اعلیحضرت احمد شاه بابا ایښودې ده، یو «افغان» دولت منل [53] د ملي جریان نورې بنسټیزې نښې او غوښتنې دي.

* برسېره په دې، د دولت «افغاني» هویت ته په احترام سره په افغان سیاست کې، په هره سطحه چې وي، پرته له قومي، ژبني، مذهبي او سیمه ییز توپیر څخه د ټولو قومونو برخه اخیستل او د هغوی د حقوقو خوندي ساتل، د دریم قوت نورې غوښتنې دي [54].

په افغانستان کې د یو موټي دریم قوت د نشتوالي له امله نشي کیدای د دې قوت بشپړه تیوري توضیح شي. خو، له ۱۹٦٤ څخه، د دې قوت د جوړوونکو توکو توضیح او تشریح به د لومړي قوت د ماتېدو (۱۹۹۲) نه وروسته، په هېواد کې د ذعامت د راغلې نننۍ سیاسي خلا د ډکولو لپاره د دې قوت بالقوه او بالفعل استعداد څه ناڅه روښانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریېم قوت جوړوونکي توکي

۱-افغان ملت:

افغان سوسیال دموکرات گوند (افغان ملت) Afghan Social Democratic Party (Afghan Mellat) د ۱۹٦٦ کال د مارچ په اتمه نېټه منځ ته راغی[۵۵]. د دې گوند ډیر مهم او ستراتېژیک شعار «یوموټی، پرمختللی، او لوی افغانستان»[٥٦] ؤ. دا گوند چې دلوی ښبنتن د حاکمیت نه وروسته د ملت په حاکمیت عقیده لري[۵۷] د سیاسي دموکراسی، پارلماني سیستم او انتخاباتو غوښتونکی دی[۵۸]. په عمومي ډول د دې گوند اساسي سیاسي او اقتصادي غوښتنې د دموکراسۍ د لسیزې نه را واخله تر ۱۹۷۸ کال پورې «لوی افغانستان» او «سوسیال دموکراسي»[۵۹] وه.

افغان ملت د دموکراسۍ د لسیزې د دریېم قوت یوازینی ژوندی پاتې شوی سیاسي جریان دی. د دریېم قوت دې جریان تر ۱۹۷۸ کال پورې د افغانستان په ښاري او کلیوالي نفوس کې څه ناڅه ایډیالوژیک جلب وجذب وکړ. په دې لسیزه کې په افغانستان کې د دریېم قوت مورچل همدې گوند ونیوه.

دلوی افغانستان د ډیرې درندې ملي غوښتنې په پرتله د دې گوند سازماني او تشکیلاتي نظم او ضبط، چې تر ننه د دې گوند بنسټیزه ستونزه ده، ډیر کمزوری ؤ. په دې برسیره، دیوې عاملې رهبرۍ نشتوالی او کورنۍ ډلبازۍ د دې گوند د سیاسي او تشکیلاتي پرمختګ نور اساسي خنډونه دي.

د افغان ملت د «لوی افغانستان» ملي غوښتنه که په افغانستان کې د شلمې پېړۍ په دویمه نیمايي کې د خلکو د تاوده هرکلي سره مخامخ شوه؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوپه سیمه ییز کچ یې په افغانستان کې د دریم قوت د اساسي توکي ته ستراتیژیکی ستونزې وزیږولې او دا ګوند یې د پخواني شوروي اتحاد، ایران او په تیره بیا د پاکستان په دښمنۍ ککړ کړ. په ۱۹۸۰ کال کې د دې ګوند دیوه مشر له خوا په نوي ډهلي کې، د کابل حکومت په وړاندې دیوه جلا وطن حکومت د جوړیدو خبرې دا ګوند لاد پاکستان په دښمنۍ واړاوه.

د دې ګوند نشراتي اورګان افغان ملت د ۱۹۶۹ کال د جون د میاشتې په خپله دریمه ګڼه کې له شوروي اتحاد نه د «پنجده» سیمه بیرته وغوښتنه [۶۰].

په ۱۹۶۶ کال کې دې ګوند د «آزاد پښتونستان» غوښتنه وکړه [*۶۰].

سره لدې چې «لوی افغانستان» او «آزاد پښتونستان» دوه نامترادف سیاسي واقعیتونه دي خو بیا هم د دموکراسۍ په لسیزه کې «افغان ملت» د دریم قوت په توګه دلوی افغانستان غږ پورته کړ. بنایي د «پښتونستان مسئله» په هغه دوره کې دافغانستان د دولت او افغان ملت ګډ غږ و. خو، «لوی افغانستان» یوازې د «افغان ملت» غوښتنه وه.

«افغان ملت» پدې اړه په ۷۸-۱۹۷۳ دوره کې غلی پاتې شو. له ۱۹۷۸ نه را وروسته د پښتونستان مسئله نور د دې ګوند د سترو سیاسي غوښتنو په سرلیکونو کې رانغله. د افغان ملت د ګوند د ۱۹۹۷ کال خپرې شوې مرامنامې د پښتونستان مسئلې ته په دې ډول ګوته نیولې ده: «د سیمې د هیوادونو ځیني سرحدونه د اروپایي استعمار د لاسوهنې په اثر متضرر شویدي او پدې اساس په دې سیمه کې د ځینو هیوادونو ترمنځ اساسي اختلافات شته دي [۶۱]. په هرحال، د پښتونستان د مسئلې په سرله دې ګوند سره د پاکستان تاو تریخوالي هم په خپل وار په افغانستان کې د دریم قوت مورچل ورانه کړې ده.

دا دریم قوت برسیره پر افغانستان، دلته په پاکستان کې هم له ۱۹۷۸ څخه راپدې خوا تر همدا ننه ډیر سخت سیاسي، اقتصادي فشار لاندي راغلی دی. د دې ګوند ډیر مهم غړي زنداني، اعدام، ورک او ووژل شول. دې کار په افغانستان کې د اسلامي بنسټپالنې د پیاوړي کیدو او د ملي جریان له کمزوري کیدو سره ډیره مرسته وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۸۲ کال کې دې ګوند دافغان بحران دحل لپاره دملي متحدې جبهې دجوړېدو وړانديز وکړ[٦٢].

په ۱۹۸۷ کال کې ؤ چې، دې قوت دافغانستان دمسئلې دسياسي حل بديل وړاندې کړ[٦٣]. په ۱۹۸۹ کال کې يې دپاکستان په لاس دافغان بنسټپالو جوړ موقت ائتلافي حکومت يو غير ملي او ګوډاګي حکومت وباله[٦٤]. داکار په هغه وخت کې داسلامي سخت دريځو دسخت عکس العمل سره مخامخ شو.

دمجاهدينو دراولپنډۍ دموقت ائتلافي حکومت په ترديد کې دافغان ملت له خوا دخپرې شوې رسمي اعلاميې په ځواب کې دګلبدين حکمتيار دحزب اسلامي نشراتي اورګان «شهادت» په شديد الحنه اخطار[٦٥] دافغان ملت اوحزب اسلامي ترمنځ توده مطبوعاتي جګړه ونښته[٦٦]. دې مسئلې په هغه وخت کې افغان ملت له سختو امنيتي ستونزو سره مخ کړ.

دکينو او ښيو افراطي قوتونو په ضد ددې ګوند فرهنګي مبارزې اوتبليغاتو ددرېيم قوت ديو بالقوه موقف غږ لېترلېږه ژوندی وساته. په ۱۹۸۸ کال کې دافغان ملت دګوند نشراتي اورګان «افغان ملت» په خپلو دولسمه، ديارلسمه اوڅوارلسمه ګڼو کې[٦٧] ددرېيم قوت دواقعيت په هکله ځنې يادونې وکړې چې داسلامي بنسټپالو او سخت دريځو له سخت عکس العمل سره مخ شوې. دهغه وخت دمجاهدينو د موقت ائتلافي حکومت نشراتي اورګان د«سباوون زېرې» دافغان ملت جريدې دنوموړې ليکنې په ځواب کې درېيم قوت په ډېر شدت وغانده[٦٨]. په درېيم قوت دافغان ملت دګوند اودراولپنډۍ دمجاهدينو دموقت ائتلافي حکومت ترمنځ هم يوه تونده مطبوعاتي جګړه ونښته.[٦٩]

له کمونستي اواسلامي راډيکاليزم اوبنسټپالنې سره دسياسي اوکلتوري لاس اچولو دتجربو له مخې نن سبا داګوند په افغانستان کې ددرېيم قوت د جوړېدو بالفعل نه، خو، يوځه ناڅه بالقوه استعداد ګڼل کېدای شي.

په ټولنه کې ددې ګوند ايډيالوژيک نفوذ، دتشکيلاتي اوسازماني کړيو او ګوندي کدرونو شته والي په يوه بالفعل قوت باندې ددې ګوند دبدلېدو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاملرنې وړ بالقوه انرژي ده.

داګوند د ګوندي مرکو، جرګه ګيو، جرګو او د تشکيلاتي ارتباط د سره نښتو کړيو له لارې له ښاري او کليوالي نفوس سره تړلى دى. د تېرو درې دېرش کلونو راهيسې دې ګوند په پښتنو سيمو کې ډېر جلب او جذب کړى دى. دې ګوند په ۱۹۸۸ کال کې په غير رسمي ډول د خپلو غړو شمېر اوه دېرش زره تنه وښود (۷۰). خو دا عدد دې ګوند د غړو اصلي شمار نښي ښودلاى. په پېښور کې د دې ګوند د ۱۹۹۰ او ۱۹۹۵ کلونو په دوو ګوندي کنګرو کې د متناسبې نمايندګۍ د اصل له مخې د هر و لسو ګډون کوونکو کدري غړو په سر د يوه تن په ګډون د نوموړو کلونو په کنګرو کې په ترتيب سره ۳۹۰ (۷۱) او نژدې ۳۰۲ (۷۲) ګوندي کدرونو ګډون کړي وو. خو دا ارقام بيا هم د دې ګوند د غړو ريښتينى شمېر نه ښيي.

سره لدې چې نننۍ غربي ډوله ګوندي دموکراسۍ د دې ګوند پرونى شرقي ډوله تشکيلاتي سيستم لاسست او خوزولى، بيا هم د شتو تشکيلاتي کړيو او د دې کړيو له لارې د ګوند او خلکو ترمنځ څه ناڅه جوړه ارتباطي شبکه د نننۍ دريم قوت په نورو جوړوونکو توکو کې له سره نه ليدل کېږي. د دې ګوند تشکيلاتي او سازماني شبکې ته نوې ساه ورکول او بيا هم له بېخ او بنسټه د يوه وسپنيز تشکيلاتي او سازماني جوړښت منځ ته راوستل نه يوازې د دې ګوند، بلکې د دريم قوت د جوړېدو لپاره ارزښت لري.

۲- يوه ايډيالوژيکه هسته:

د دريم قوت په بېخ او بنسټ کې به د يوې ايډيالوژيکې - سازماني هستې شته والى، په يوه سره او يدلى سياسي - پوځي قوت باندې د دريم قوت په بدلولو برسېره، د دې قوت د ريښتيني بالفعل استعداد ضمانت هم وکړي.

دريم قوت کېداى شي د شکل له مخې يوه ائتلافي بڼه ولري. خو، د ماهيت له مخې بايد يو ايډيالوژيک قوت وي. د يوه ايډيالوژيک نظام د نشتوالي په صورت کې به د دې قوت مهم جوړوونکي توکي په پوچو کارتوسو بدلېږي. بيا به دا سلامي ښسټپالنې او سخت دريځو دراغورځولو له پاره د دريم قوت بديل د ومره کمزوري شي چې بيا رغونه به يې د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډېرزور بحران سره مخ وي.

یو پیاوړی او له سره په یوه سازماني بنسټ سنبال افغان ملت کېدای شي دیوه بالفعل درېیم قوت دایډیالوژیکې سازماني هستې کار ورکړي. د درېیم قوت په ټولو جوړوونکو بالقوه سیاسي توکو کې افغان ملت دمبارزې د دري ډېرش کلنې تشکیلاتي، سیاسي او ایډیالوژیکي سابقې له مخې د دې دندې یومناسب توکی دی.

افغان ملت په افغان بحران کې د درېیم قوت دجوړوونکو له ټنتیو توکو سره ان له پرون او آبل پرون نه اشنا پاتې شوی دی. افغان ملت له هرچانه مخکې دافغان بحران دحل لپاره د درېیم قوت دجوړېدو وړاندیز کړیدی. افغان ملت تل له باچا اوپیر سره ښه رابطه درلودلې اوپه افغان بحران کې یې دلویې جرگې اوباچارول تائید کړی دی. داخو افغان ملت وچې له روسي پوځ اوپه کابل کې یې دخلق – پرچم له حکومت سره دجگړې دپیل په کلونو کې دپیر محاذ ته پوځي او تشکیلاتي اوږه ورکړه. پیر ښایي داواقعیت هیڅکله له یاده ونه باسي. د درېیم قوت دجوړېدو په لاره کې به دپیر دروحاني او دیوه موټي افغان ملت دسازماني – ایډیالوژیک قوتونو التقاطي هلې ځلې په هرحال د درېیم قوت په گټه تمامې شي. خو، دیوه شیندلي ټنني افغان ملت په صورت کې به دا گټه یوازې دمحاذ وي.

افغان ملت لومړی په ۷۳-۱۹٦٤ دوره کې، بیا په ۹۲-۱۹۷۸ اوبیا آن ترننه پورې دباچا په ضد کوم سیاسي فعالیت نه دی کړی. په ۷۳-۱۹٦٤ دوره کې دافغان ملت مبارزه دوخت دحکومتونو په ضد وه. نوباچا ښایي دیو بالفعل درېیم قوت په جوړېدو کې دافغان ملت په اهمیت اوافغان ملت ته دخپل ضرورت واقعیت درک کړی وي. باچا باید په خپل وجود کې د درېیم قوت دجوړیدو په اهمیت، بیا دیوه سازماني – ایډیالوژیک قوت په توگه د دې قوت دجوړېدو په ضرورت او اهمیت اوبیا هم افغان ملت ته د دې سازماني او ایډیالوژیکي جوړونې د دندې دورسپارلو په ضرورت پوه وي.

PROPERTY ACKU 8238

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-د درېیم قوت د تصوف اړخ

پیر:

تصوف په افغانستان کې د اسلام د ټولنیزې ستنې رول لوبولی دی[۷۳].
د تصوف د نقشبندیه او قادریه دوه پیاوړې څانګې په افغانستان کې د پېړیو پېړیو راهیسې له دولتي رسمي موسساتو نه آزادې خوپیاوړی ولسي موقف لري. همدې پیاوړتیا افغان دولتونه درولي او غورځولي دي. په ۱۹۲۹ کې د شاه امان الله د دولت په غورځولو، او ور پسې د سقاو د زوي او محمد نادرخان (۳۳-۱۹۲۹) د حکومتونو په درولو کې د نقشبندیه طریقې د مشر حضرت شوربازار (مجددي) دفتوې ګانو لاس و[۷٤].

دولتونو په ټولنه کې د روحانیت د بېخځن نفوذ له مخې هغوی ته د مهمو دولتي پوستونو په ورکولو د هغوی ننګه تر لاسه کوله. د دموکراسی د لسیزې نه مخکې د باچا په سلطنت کې روحاني کورنیو، مشرانو او ساداتو په سلو کې ٤، ۱٦ او پدې لسیزه (۷۳-۱۹٦٤) کې په سلو کې ۳، ۳ غټې دولتي پوستونه اخیستي وو[۷٥].

د افغانستان د ملي اسلامي محاذ National Islamic Front of Afghanistan د مشر پیر سید احمد ګیلاني کورنی د قادریه او د افغانستان د نجات د ملي جبهې National Liberation Front of Afghanistan د مشر صبغت الله مجددي کورنی د نقشبندیه طریقې مشري لري. ددې دوو مشرانو بېخځن روحاني شخصیت د لته په پاکستان کې د دوی د تنظیمونو په جوړولو کې لدوی سره مرسته وکړه.

د خلق-پرچم حکومت او روسانو سره د جګړې په دوره (۹۲-۸۸-۱۹۷۸) کې د درېیم قوت موقف پدې دوو تنظیمونو ونیول شو. خو د حضرت «جبهې» په افغانستان کې د یو رښتیني درېیم قوت سیاستونو ته انعکاس ورنکړ. دا تنظیم د «محاذ» او د مولوي محمد نبي محمدي د «حرکت انقلاب اسلامي افغانستان» په څېر د درې ګوني اتحاد (منځ مهالي اتحاد) غړی و. حضرتان، د حضرت مریدان، پخواني بیروکراتان، ولسي مشران او یو شمېر روښانفکران د حضرت د تنظیم غړي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت یو اخواني ډوله په اصطلاح معتدل روحاني مشرؤ. سره لدې چې افغان اسلامي بنسټپالو پرې هېڅکله هم سیاسي اعتبار نه درلوده. خو، ده تل په افغان بحران کې دملي جریان مخه نیوله. د «پیر» او «محمدي» په څېر، «حضرت» هم په افغانستان کې دشرعې دانفاذ غوښتونکی او د افغانستان دمسئلې په حل کې یې د پخواني باچا محمد ظاهر رول تائیداوه. په همدې ډول یې، د پیر غوندې، افغان سیاست ته د «شاه» نه، خود مشرۍ په رول کې دهغه دبیا راستنېدو غوښتنه هم کوله[۷۶]. خو په ۱۹۹۲ کال دمجاهدینو د اسلامي دولت مشرۍ ته په رسېدو یې پخواني باچا له یاده ووت.

داسلامي بنسټپالنې په ګټه او دملي جریان په ضد، حضرت له افغان ملت سره جوړ نه و. په ۱۹۸۹ کال کې د راولپنډۍ دمشورتي شورۍ دموقت ائتلافي حکومت او په ۱۹۹۲ کال کې د پېښور د تړون په اساس په کابل کې دمجاهدینو داسلامي دولت دمشر په توګه ټاکل کېدو سره، اسلامي بنسټپالو او سخت دریځو دې ډېر بنسه دملي جریان په ضد استعمال او دربیم قوت یې دده په بنه کې نوم بدي کړ.

حضرت اوس د کوم تنظیم خاوند ندی. دده تنظیم هم د ۱۹۹۲ کال نه راپدې خوا له منځه لاړ دی. حضرت د دریم قوت په جوړولو کې مثبت نه، خو منفي رول لوبولی شي. د حضرت روحاني نفوذ د پخوا په پرتله ډېر راښکته شویدی. په سیمه کې په عمومي توګه د تصوف دنویو مرشدینو په راپیدا کېدو سره د تصوف لرغوني پیران او مشران کرار کرار خپل لرغوني نفوذ له لاسه ورکوي. خو، په عمومي توګه دافغان ټولنې دمحافظه کارې روحاني طبعې له مخې ښایي حضرت د دریم قوت د کومې پرزې ځای ونیسي.

دافغانستان ملي اسلامي محاذ دافغان سیاست په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې دیوه بالقوه دریم قوت یو محافظه کار ممثل، په پاکستان کې دجوړو شوو تنظیمونو د درې ګوني اتحاد غړی او له ۱۹۹۲ کال نه راپدې خوا د یو دریم بالفعل قوت دجوړولو له محرکینو څخه په اصطلاح یو محرک دی.

داخو د درې ګوني اتحاد دیوه وتلي غړي په توګه دمحاذ په وجود کې هم و چې، دزښته ډېرو پوځي، سیاسي امکاناتو سره سره، بیاهم دریم قوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې بالفعل نه بلکې یو بالقوه قوت پاتې شو. خوهم یې په دې اوهم یې په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې، یعنې په کابل کې یې دخلق-پرچم دحکومت تر سقوط اوبیا دطالبانو تر پوځي-سیاسي عروجه پورې دیوه بې زړه او محافظه کار سیاست په لوبولو دافغان بنسټپالو په تېره بیا په کابل کې دشمال ائتلاف دحکومت په ترکیب کې په پاتې کېدو یې، ددرېیم قوت اوبه داسلامي نژادګر راډیکالیزم په ژرنده تویې کړې. محاذ، تر دېره څه چې، ښکاري، ان تر ننه، دشمال ائتلاف دسیاستونو سره کوم ځانګړی او ښکاره اختلاف سره لدې چې نه ښیي، ددې ائتلاف دسیاستونو ښکار شوی هم دی.

سره لدې ټولو، محاذ دپیر په وجود کې په افغانستان کې دیوه رښتیني، غیر روحاني، مسلمان او ملي جریان دقحط الرجال په نتیجه کې هم پرون اوهم همدانن ددرېیم قوت یو مهم بالقوه توکی پاتې شویدی. له همدې کبله پیر سیداحمد ګیلاني برسېره پرخپل روحاني نفوذ، دیوه ملي رسوخ څخه هم برخمن دی.

دمحاذ غړي هم دافغان پخوانیو دولتونو بیروکراتان او لوړ رتبه مامورین، متقاعد پوځیان، مخور ولسي مشران، پخپله دپیرصاحب باسواده اوبې سواده مریدان او یو زیات شمېر روښانفکران دي. محاذ کوم ځانګړی ګوندي تشکیل نلري. په ۱۹۹۲ کې هڅه وشوه چې دافغان ملت داساسنامې له مخې په محاذ کې یو ګوندي ډوله تشکیلاتي سیستم منځ ته راشي. خود محاذ ځینو ولسي او لیبرال ډوله مشرانو داحرکت په ښه ونه واهه.

٤- ددرېیم قوت مذهبي اړخ:

مولوي محمد نبي محمدي دپخواني باچا دپارلمان غړی یوسنتي اونیمه معتدل ملادی، چې له ۱۹۷۸ کال نه یې په پاکستان کې دافغان جهادي اوو تنظیمونو په ترکیب کې دخپل تنظیم «حرکت انقلاب اسلامي افغانستان» مشري کوله. دده تنظیم لومړی دغیر بنسټپالو، منځمهالو، سنتي اوغیر سیاسي ملایانو نه جوړ شوي و. خو پدې تنظیم کې پرته په چنې، چټ، طالب، ملا، مولوي، مولانا اوشیخ الحدیث، چې دده دتنظیم اصلي کارکونکي وو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه ناڅه سيکولر او دعقلي علومو فارغان هم ليدل کيده. د «محمدي» حرکت ددريو ګوني اتحاد دغړي په توګه دافغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې له روسانو او خلق - پرچم سره په جګړه کې ددرېيم قوت ديوه توکي ځاي نيولی و.

په ۱۹۹۲ کال، په کابل کې د جهادي تنظيمونو د اسلامي دولت په جوړېدو سره دهغه تنظيم دصبغت الله مجددي اوبرهان الدين رباني په واکمنيو کې دوزارت څوڅوکي لاس ته وروړي. له ۱۹۹۲ کال نه را وروسته په افغانستان کې دقدرت په سر په خپلو کې د اسلامي سخت دريځو اوبنسټپالو په لويدلو سره هغه زيات زيات درباني په خواو. هغه يو، نيم غوندې محافظه کار ملا دی، چې دسياسي تصميم نيونې اوابتکار استعداد، صلاحيت او جرئت نلري.

ديوه بنسټپال خو غير (اخواني - وهابي) او ديوه معتدل خو غير سيکولر، له بنسټپالو سره دشرعي دانفاذ او له سلطنت غوښتونکو سره د «سلطنت او اسلام» په منځ کې دتوافق په سر ديوه جوړ [۷۷] ملا په توګه پخپله محمدي او يانور ښه معتدل ملايان او علماي کرام(Ulema) ددرېيم قوت ديوه توکي په توګه: په افغان سياست کې ددرېيم قوت دمذهبي اړخ دډکولو، ددې قوت په فتوی ګانو د مذهبي مهردلګولو اودبنسټپالنې اوسخت دريځی په خوله دبرغولي اېښودلو لپاره له نظره نشي غورځېدلای.

له ۱۹۷۸ راهيسي دکليوالي افغاني اوپاکستاني مدرسو دنيمه باسواده فارغانو نه نيولې ددې ملايي تنظيم پوره باسواده ملايانو ورو دسياسي اسلام اوبه وچښلې. ددرېيم قوت ديوه مذهبي توکي په توګه له اتيايمې لسيزې راهيسې د يوزيات شمير طالبانو اوملايانو په روزلو، دې تنظيم دطالبانو دبنسټپال اسلامي تحريک دننني پرسونل په برابرولو کې لوی لاس کړی دی. دطالبانو دمخالفينو په وړاندې دطالبانو دلا پياوړي کولو او هغوی ته دسياسي اعتبار په خاطر دلته، لکه مولانا فضل الرحمن، مولانا سميع الحق اودوی ته د ورته نورو پاکستاني سياسي ملايانو په هلو ځلو اودطالبانو دنورو پلوي شبکو دنفوذ له مخې داتنظيم په ۱۹۹۷ کې طالبانو ته تسليم شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-لویه جرگه:

جرگه دپښتونولۍ یو عمومي قانون دی. دپښتونولۍ یوزیات شمېر مقررات دجرګې له لارې عملي کېږي. جرګه دمقننه، قضائیه او اجرائیه قوې په توګه [۷۸] دافغاني ټولنې سیاسي کلتور ګرځېدلی دی.

جرګه داشخاصو له خپلمنځي شخړو نه نیولې، دکورنیو، خېلونو او قومونو مسایل پرې کوي. کوچنۍ جرګې یامرکې کوچنۍ او لویې جرګې سترې ملي ستونزې حل کوي.

جرګې دیوه دولتي شوي رسمي ځواک په توګه په افغانستان کې ددولتي قدرت دعنعنوي مثلث په یوه راس کې ان تر ۱۹۹۲ کال پورې لاځای درلوده. مشرانو جرګه (Senate) او ولسي جرګه (National· Assembly) په افغانستان کې دملي پارلمان (National Parliament) یامقننه قوې ددوو جوړوونکو توکو په توګه په افغانستان کې دعنعنوي مرکو اوجرګو یوه پرمخللې او دولتي شوې بڼه ده [*۷۸]. برسېره پر دې، دلویې جرګې په غونډو کې په پارلمان او قضائیه قوې ددووګډون کوونکو غړو په توګه برخه اخیستله [۷۹].

پدې مانا چې جرګه دیوه بېرته پاتې او قبایلي ژوند دیوې پدیدې په توګه نه، بلکې دیوټولنیز اوسیاسي کلتور په توګه دپخوانیو آریایانو نه نیولې دپرمختګ او تمدن سره اوږه په اوږه ترمونږ رارسېدلې ده.

دافغانستان د ۱۹٦٤ کال داساسي قانون په ٤۵ ماده کې لویه جرګه دافغانستان دخلکو دسترقوت، واک او ارادې ښکارندویه موسسه وګڼل شوه [۸۰].

په عمومي توګه په تېرو شپږ پانډې دوه نیمو پېړیو کې (۱۹۷٦-۹-۱۷۰۹) شل لویې جرګې په افغانستان کې داساسي قوانینو دجوړولو، تصویبولو، دافغان دولتونو دتاسیسولو اونورو ملي ستونزو دحل لپاره تدویر شوېدي [۸۱]. په بدو اوسختو ورځو کې دتصمیم نیولو دیوې باصلاحیته ملي موسسې په توګه لویې جرګې دافغانستان په سیاسي تاریخ کې مهم رول لوبولی دی.

دمعاصر ملي تاریخ دځو لویو جرګو مثالونه خپله په خپله نن سبا لویې جرګې ته ددریم قوت په جوړولو کې بیا هم دیوې ملي باصلاحیته موسسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حیثیت ورکوي: دکندهار په ماڼجه کې په ۱۷۰۹ کال دمیرویس نیکه لویه جرګه له صفوي استعمار سره دمقابلې او افغان دولت دجوړولو لپاره شوې وه [۸۲]. د ۱۷٤۷ کال لویې جرګې احمدشاه بابا دافغانستان باچا وټاکه [۸۳]. د ۱۹۲٤ کال لویې جرګې دهیواد اساسي قانون تصویب کړ [۸٤]. د ۱۹۲۸ کال لویې جرګې دوخت د دولت پرمختیایي پروګرامونه تصویب او تائید کړل [۸۵]. همداراز د ۱۹٤۹ کال لویې جرګې دافغانستان او پاکستان ترمنځ دسرحدي اختلافاتو په اړه دافغانستان ددولت دسیاستونو ننګه وکړه. همدې لویې جرګې د ۱۸۹۳ کال دډیورنډ تړون، دافغان او انګرېز د ۱۹۰۵ او ۱۹۲۱ کلونو تړونونه او د ۱۹۱۹ کال دراولپنډۍ تړون او نور ټول هغه تړونونه فسخ کړل کومو چې دافغانستان او پاکستان ترمنځ په متنازع فیه ځمکو اړه درلوده [۸٦]. په ۱۹۵۵ کال کې لویې جرګې بیاهم د افغانستان او پاکستان ترمنځ دسرحدي اختلافاتو په هکله دافغانستان ددولت سیاستونه تائید کړل [۸۷]. د ۱۹٦٤ کال لویې جرګې دهمدې کال دهیواد مشهور اساسي قانون تصویب کړ [۸۸]. دمنځ مهالو جهادي تنظیمونو په ګډون افغان مهاجرو په پاکستان کې په ۱۹۸۰ او ۱۹۸۱ کې په ترتیب سره په پېښور او کوېټه کې دافغانستان دمسئلې دحل لپاره دوه ممثلې لویې جرګې [۸۹] تدویر کړې. (دا ممثلې لویې جرګې دپاکستان دحکومت او افغان بنسټپالو جهادي تنظیمونو دسخت عکس العمل سره مخ شوې.)

لویه جرګه او نننی افغان سیاست:

داچې پخوا به (۱۹۷۸ نه وړاندې)، دلویو جرګو ګډون کوونکي معلوم ؤ نو دا باالقوه قوت به په آسانۍ سره په یو ډول په یو بالفعل قوت بدلېده. دټولنې دهغه وخت دقومي جوړښت او شتو ټولنیزو حاکمو فیوډالي، نیمه فیوډالي مناسباتو په بنسټ به په ملي کچ ددولتونو له خوا دلویو جرګو په تدویر کې دګډون کوونکو د «حقانیت» او «مشروعیت» سوال حل و. په دې برسېره، دلویو جرګو دپریکړو تعمیل به هم دهیڅ ډول مشکل سره ځکه نه مخ کېده چې، جرګه ماران به دقضائیه قوې په حیث دقضایي واک، دمقننه قوې په حیث دستر قانوني واک او داجرائیه قوې په حیث به دغټ اجرایي واک لرونکي وو. خو اوس چې جګړې دافغانستان دټولنې قومي جوړښت مات او سره خوزولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو دجرګې «مشروعیت» ، دجرګه مارانو د «ټاکل کېدو» شرایط، اویا دجرګې دپریکړو د «عملي کولو» خبره دسوال سره مخ ده. داسلامي بنسټپالنې په سیاسي او ایډیالوژیک نفوذ برسیره چې په ټولنه کې د «سیاسي کلتور دیوې مهمې موسسې» [۹۰] په حیث دلویې جرګې په ځای یوشمېر اخواني -وهابي شوې بانفوذه څېرې، وسله وال اوسیاسي ملایان نن سبا د «حل وعقد» دشورا غیر افغاني او نا آشنا بدیل وړاندې کوي، په ټولنه کې دجګړې دمنفي عواقبو په نتیجه کې د نفوذ دعنعنوي اوپخوانیو محلي ستنو اوشخصیتونو دلویدلو اویا یې په څنګ کې ددې ډول نویو څېرو په منځ ته راتللو سره، دجرګه مارانود ټاکلو مسئله له یوې اودجرګې دحرکت د «عاملینو» [۹۱] دټاکلو مسئله له بلې خوا یوه جنجالي موضوع ګرځېدلې ده.

داسلامي بنسټپالو له دغه ډول کلتوري اوسیاسي نفوذ سره سره، بیاهم په «نظري» توګه دلویې جرګې قضایي، تقنیني اواجرایي قوت خوندي پاتې دي. خو، په «عملي» ډول، سره لدې چې دافغانستان دخلکو اکثریت، روښانفکره قشر، یوزیات شمېر معتدل ملایان ،قومي مشران، اومخور شخصیتونه، پخواني بیروکراتان او نور دافغانستان دمسئلې دحل دلویې جرګې بدیل وړاندې کوي، بیاهم ددې جرګې تدویر، دتدویر ځای اودجرګې دپریکړو دتطبیق په لار کې ښکاره بنسټیزې ستونزې اوخنډونه شته دي، چې په هېڅ ډول له نظره نشي غورځېدلای. همدلته ده چې، دځو پرله پسي هڅونه وروسته دلویې جرګې دتدویر په هکله حتی ډېر لومړنې مثبت نتایج هم لاس ته رانغلل. خو، د «نظري امکاناتو» او «عملي ستونزو» له شته والي سره سره، دلویې جرګې تدویر نه «اسان» اونه خو هم «نه کېدونکی» کار دی.

دیوې بریالۍ لویې جرګې په لارکې لېترلږه درې اساسي ستونزې شته: یوه افغان پوه دجرګې دموثریت په اړه دجرګې «مشروعیت یاحقانیت» اود جرګې «دپریکړو تعمیل» ددوو مهمو ستونزو په توګه ګڼلي دي [۹۲] . خو، پدې دوو ستونزو برسېره پخپله دجرګې دحرکت د «عاملینو» ټاکل هم درېیمه ستونزه ده. همدا درې ستونزې دیوې بریالۍ لویې جرګې په لار کې پراته ښکاره اولوڅ خنډونه دي. دجرګې دتدویر ځای، مالي ستونزې، نور اونور هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېکي دي چې باید په نظر کې ونیول شي. په کار ده ، له اوسني بحران څخه د دریېم قوت په بدیل دافغانستان دایستلو لپاره د دې قوت شته بالقوه امکانات هر یو په خپل ځای او ښه استعمال شي. نو دلویې جرګې عاملین باید د دریېم قوت دیوه پیاوړي توکي په توګه لویه جرګه نوم بدې نکړي.

په بالفعل قوت باندې داوسني شته بالقوه دریېم قوت دبدلولو لپاره باید په افغانستان کې د دې قوت ټول بالقوه توکي په بالفعل قوتونو بدل شي. د شته بالقوه توکو څخه یوه هم لویه جرګه ده . دلویې جرګې د حرکت په عاملینو اتفاق، دلویې جرګې په ګډون کوونکو یوه خوله کېدل او دلویې جرګې د پریکړو د عملي کولو لارې چارې په بالفعل قوت باندې د دې بالقوه توکي بدلېدل دي.

په بالفعل قوت باندې دلویې جرګې د بدلېدو په لار کې تراوسه څه ناڅه ناکامې هڅې شویدي:

دلـویې جرګې د حرکت لومړی هڅه په اسلام آباد کې د۱۹۹۷ کال دجولای په میاشت کې د څه ناڅه اتیاتنو مخورو افغانانو، قومي متنفذینو ، روحاني شخصیتونو ، دیني عالمانو ، جهادي قوماندانانو ، او دلوړو زده کړو خاوندانو په غونډه پیل شوه .

په بالقوه او بالفعل حالت باندې د جرګې د حرکت د عاملینو په پوهه باندې ، چې ګواکې د جرګې عاملینو به دلویې جرګې ټول لومړني پړاوونه ، دهغې د بالقوه استعداد څېړل او په بالفعل قوت باندې دهغې د بدلېدو لارې ګودرې څېړلې وې او بیا دې یې دا حرکت له اسلام آباد نه پیل کړی وی ، شک شته . اصلاً اسلام آباد دلویې جرګې د حرکت د پیل ښه تېکی نه و . د ښکاره معیارونو له مخې د ګډون کوونکو نه رابلل د جرګې « مشروعیت » له بحران سره مخ کړی ؤ .

داسلام آباد له غونډې نه دوه اونۍ وروسته د شمال ائتلاف په ابتکار د جرګې عاملینو په فرانکفورت کې یوه بله د یارلس کسیزه غونډه جوړه کړه . داسلام آباد دغونډې د تخریب په دود دې غونډې دافغانستان د مسئلې لپاره دلویې جرګې په ځای دحل کومه بله لار لټوله[۹۳] . دفرانکفورت په غونډه کې د شمال ائتلاف په ګډون برسېره ، دپخواني باچا استازي هم ګډون وکړ .

دفرانکفورت دغونډې مالي امکانات دیونیکال دتیلو امریکایي کمپنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر کړي وو. ددې غونډې عاملين دقوماندان مسعود په بنه کې شورای نظار، شمال ائتلاف يامتحده جبهه، يونيکال اودباچا استازی و.

لدې غونډې وروسته، په همدې کال دلويې جرگې دحرکت دربيمه غونډه په استانبول کې دشمال ائتلاف اويونيکال په گډمالي لگښت جوړه شوه[٩٤]. دا غونډه هم دفرانکفورت دغونډې په څېر دلويې جرگې دحرکت په وړاندې يوه داسې کودتا وه چې شمال ائتلاف يې طراح، باچا اودجرگې وړاندېني عاملين يې کودتاچيان وو.

په قومي تعصب باندې داستانبول دغونډې ولاړ بنسټ، يوه هم دپښتنو له سيمو نه په انفرادي ډول دگډون کوونکو درابللو پريکړه وه نه دتنظيمونو، سازمانونو، قومي ياغير قومي ټولنو په نوم. داسې پريکړه چې له شمال نه يې گډون کوونکي دشمال ائتلاف په نوم رابلل[٩٥].

په لنډ ډول ويلای شو، چې دلويې جرگې حرکت په افغانستان کې ددواړو جگړه مارو قدرتونو، دشمال ائتلاف دنژاد پالنې اودطالبانو داسلامي بنسټپالنې له خوا په پښو وهل کېږي: په يوځي بنسټ پپاوړي، خوله سياسي پلوه کمزوري طالبان دلويې جرگې سياسي قوت دځان په ضد پياوړی گواښ گڼي او مسعود په ډېرمهارت، دځان په گټه دلويې جرگې دملي قوت داستعمال په لټه کې دی.

پدې ناکامواوياخامو هڅو برسېره، بياهم دشمال ائتلاف په ابتکار اودباچا داستازي په گډون د١٩٩٨ کال دجولای دمياشتې دبن غونډه دجرگې دهمدې عاملينو له خوا د ١٨٠ تنو په گډون جوړه شوه. دجرگې دحرکت داغونډه د «مشروعيت» په بحران برسېره، دتصميم اوپريکړو په بحران هم اخته وه.

داسې ښکاره دلايل لا نشته چې گواکې پورتنۍ څلور هڅې دې دباچا دسږکال دروم دغونډې (جولای ١٩٩٩) دازمينبت لومړنۍ غونډې وبلل شي.

پدې مانا چې د دريم قوت يو بالقوه توکی، لويه جرگه، به ددې قوت دبل بالقوه توکي، باچا، دبالفعل کولو لپاره په کار لوېدلی وي.

خو، قوماندان مسعود له خپل يوځي قوت سره، د نننې دريم بالقوه قوت ددوومهمو توکو، لويې جرگې اوباچا، دسياسي زور په يوځای کولو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړي د درېیم قوت بل پیاوړی مخالف پوځي قوت ، د طالبانو متعصبه اسلامي بنسټپالنه، په افغان سیاسي ډګر کې یوازې او میدان وګټي.

٦-پخواني باچا:

٨٥ کلن باچا محمد ظاهر (١٩٧٣-١٩٣٣) په افغانستان کې د درېیم قوت یو ډېر مهم غیر پوځي، خو سیاسي عنصر دی. د درېیم قوت په نورو جوړوونکو توکو کې د باچا غوره والی، په افغان ولس کې تولو ته د هغه منلی شخصیت او محبوبیت دی. سره لدې چې، نن سبا په افغان سیاست کې یو شمېر د خیلې ، سیاسي ، پوځي حلقې او د اسلامي بنسټپالنې جګړه مار پوځي قوت د باچا د بیا راګرځېدو سره جوړ ندي، خو بیا هم باچا په عام ډول په پښتنو برسېره په غیر پښتنو کې هم محبوبیت لري.

له سیاسي پلوه د محمد نادرخان د سلطنت (١٩٣٣-١٩٢٩) له پیل نه د اسلام، افغانیت او تمدن یو (نامتناسب) ترکیب د دولت د ایډیالوژۍ په توګه ومنل شو. د محمد ظاهر د باچاهۍ په ټوله دوره کې دا ترکیب تعقیب او بیا چې کله د سلطنت په وروستیو لسو کلونو کې د باچا لاس پیاوړی شو، نو پدې درې اصولو برسېره د موکراسي هم د یوه مهم سیاسي اصل په توګه د دولت په پورتنۍ ایډیالوژۍ کې ځای ونیو (٩٦)، همدلته ده چې «ملي ګرایي» او «د موکراسي» د باچا د سلطنت میراث ګڼل کېږي (٩٧).

په ١٩٧٣ کې و چې باچا د یوې پوځي کودتا په نتیجه کې له سلطنت څخه ګوښه کړای شو. په ١٩٧٨ کې د خلق-پرچم د حکومت او بیا په ١٩٧٩ کال په افغانستان باندې د روسانو د پوځي یرغل څخه راپدې خوا باچا کله کله په افغان سیاست کې د برخې اخیستلو یوه نیمه سیاسي هڅه کړېده.

په پاکستان کې د افغان مهاجرو په کمپونو کې په ٢٠٠٠٠ کسانو کې د افغان اطلاعاتي مرکز Afghan Information Center (AIC) د ١٩٨٧ کال د یوې عمرمي سروې له مخې د پخواني باچا ، د تنظیمونو د مشرانو او قوماندانانو پلویان په لاندې ډول وو (٩٨):

-د پخواني باچا (محمد ظاهر) پلویان: ١٤٣٣ کسان (٦٥, ٧١٪).

(c) ketabton.com: The Digital Library

-دیوه خالص اسلامي دولت پلویان: ۲۵۰ کسان (۱۲،۵۰٪).
-دیوه مسلمان افغان (هرڅوک چې وي) پلویان: ۲۰۶ کسان (۱۰،۳۰٪).
-دجهادي قوماندانانو:
دمسعود، عبدالحق، فرید، حقاني پلویان: ۳۵ کسان (۱،۷۵٪)
دجهادي تنظیمونو مشران:
دپیر سیداحمد گیلاني، مولوي محمدي، پروفیسر رباني، انجنیر حکمتیار او نورو پلویان: ۹ کسان (۰،۴۵٪)
هغو کسانو چې نظر نه ؤ ورکړی: ۶۷ کسان (۳،۳۵٪)
ټول .... ۲،۰۰۰ کسان (۱۰۰ په سلو کې).
ښکاره ده چې، دباچا پلویان له ټولو زیات وو.

په ۱۹۸۱-۱۹۸۰ کلونو کې افغان مهاجرو دوه ځلي په پېښور او کوېټه کې، دمټلو لویو جرگو په ترڅ کې دافغانستان دبحران دسیاسي حل لپاره دباچا په بیا راستنېدو ټینگار وکړ[۹۹]. خود یوې محافظه کارې طبعې او دافغان بنسټپالو له خوا د جگړې دانحصار له وجې، باچا په افغان سیاست کې زیاته علاقه ونښوده.

باچا یوازې او یوازې او هغه هم کله کله دیو منځگړې په توگه دځینو اعلامیو په صدور په افغان سیاست کې خپل رول خلکو ته په یاداوه. خو، کله چې په ۱۹۹۲ کال دلومړي قوت (خلق-پرچم) دحکومت دسقوط نه وروسته په افغانستان کې دقدرت سیاسي خلا منځ ته راغله او دویم قوت افغان اسلامي بنسټپالي دسیاسي قدرت په سر په خپلو کې سره ولویدل، په افغان سیاست کې دباچا په رول اړوند ملي، سیمه ییزاو نړیوال قوتونه لا ښه پوه شول.

په ۱۹۹٤ کال، دافغانستان پوځي - سیاسي ډگر ته دطالبانو په راتللو، دباچا نوم بیا را ژوندی شو. فکر کېده چې طالبان دباچا عسکر دي او باچاهم، وېل کېږي، په طالبانو غولیدلی و.

دافغانستان نشنلستانو او منځ مهالو قوتونو، دبېلو بېلو قومونو اکثرو مشرانو او عام ولس دباچا دبیا راستنېدو ضرورت وخت په وخت تائید کړیدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو باچا کوم ځانګړی سیاسي - پوځي سازمان یوهم نه درلود. دري ګوني اتحاد، دافغان ملت ګوند، آزادو شخصیتونو،کوچنیو سیاسي کړیو اوسرچینو، ځینو سیمه ییزو اونړیوالو محافلو وخت په وخت له باچا سره تماس نیوه او هغه یې په افغان سیاست کې وندې اخیستلو ته هڅاوه. خودباچا دهلو ځلو تېزوالی او مستقیمه برخه اخیستنه د۱۹۹۷ کال داګست دمیاشتې په وروستیو کې، دطالبانو په لاس دجلال آباد دسقوط نه وروسته ، افغانستان ته دهغه دراتګ په اعلان پیل اوبیا په همدې کال کې دلویې جرګې دحرکت دفرانکفورت او استانبول په دوو مقدماتي غونډو کې دهغه داستازي په ګډون تعقیب شو. سره لدې چې افغانستان ته دهغه دورتګ بې وخته اعلان له یوې خوا اوپه دوو نوموړو غونډو کې دهغه د استازي ګډون له بلې خوا دهېواد دسیاسي - پوځي وضعې نه دباچا ددفتر دغلط استنباط له مخې دباچا اعتبار راښکته کړ؛ خوبیاهم دې درې واړو هڅو په افغان سیاست کې دباچا دډار او مضمرې محافظه کارۍ کنګل مات کړ.

د۱۹۹۷ کال داګست په وروستیو کې دطالبانو له خوا دجلال آباد له نیولو نه دوه ورځې وروسته دباچادفتر ، هېواد ته دهغه دډېر ژر ورستنېدو اعلان وکړ. باچا فکر کړی و چې، طالبان په رښتیا هم دده دبې معاشه عسکرو په توګه دهغه لپاره جګړه کوي. طالبانو هم په ولس کې دباچا له نفوذ څخه په ګټه اخیستو دخپلو پوځي پرمختګونو لمن آن تر کابله وغزوله.

له افغانستان څخه دروسانو له وتلو نه وروسته دالومړي ځل و، چې دطالبانو له خوا د جلال آباد په نیولو دافغانستان دمسئلې د پوځي حل امکان پیاوړی شو(۱۰۰). نوبیا په دومره وړونکي پوځي موقف کې باچاته د «امارت» دورکولو شاته دطالبانو کوم منطق پروت و؟ داټول اوټول په افغانستان کې دشته سیاسي -پوځي واقعیتونو اودیوه بنسټپال اسلامي تحریک له متن او غوښتنو څخه دباچا اودهغه دمشاورینو بې خبري ده.

برسیره پردې، دامریکې په کانګرس کې دکالیفورنیا دیوه وکیل روربکر له یوې شخصي سیاسي هڅې سره، چې غوښتل یې دایران په ابتکار د «رباني-حکمتیار» دحکومت دجوړیدو په وړاندې دباچا پره ولوبوي؛ په پښتنو کې دباچا دمحبوبیت له سیاسي قوت، په تاجکو او ازبکو کې په ترتیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمسعود او دوستم ددوو پوځي قوتونو څخه دافغانستان لپاره د زعامت د یوه مثلث په جوړولو افغانستان داسلامي بنستپالني له شرنه وژغوري[۱۰۱]، دباچا موافقه دهغه بله سیاسي تیروتنه شي.

په داسې حال کې چې دازبکو او هزاره گانو پوځي قوتونه له پښتو لوېدلي دي، دطالبانو اسلامي بنستپالنې دیوه ورځ په ورځ پرمختلونکي اودمسعود نژاد پالنې دیوه ورځ په ورځ په شاتلونکي دوو بې ثباتو پوځي قوتونو په توگه، چې په ترتیب سره نن سبا دهېواد په سلو کې څه ناڅه ۸۵ او ۱۵ پراخوالي کنترولوي، هېواد دیوه بدلېدونکي پوځي-سیاسي حالت سره مخ کړیدی. نو، باچا باید په هیواد باندې ددغسې یوه کیفي اوکمي پوځي-سیاسي حاکمیت په بنسټ چې د پښتنو د مطلق اکثریت، ازبکو، ترکمنو او هزاره گانو سیمې دطالبانو او د تاجکو او څه پښتنو گډې سیمې دقوماندان مسعود د کنټرول لاندې دي، ددرېیم قوت دیوه مهم او عامل توکي په توگه ددرېیم بالفعل قوت دجوړولو دلنډې او اوږدې مودې ستراتیژي عیاره او جوړه کړي.

دمسعود د پوځي قوت په بنسټ له هغه سره دباچا یووالی نه یوازې دباچا کسرشان دی، بلکې د طالبانو داسلامي بنستپالنې په وړاندې یو پیاوړی سیاسي - پوځي مقاومت هم نشي جوړولی. د قوماندان مسعود له پوځي قوت سره دباچا ائتلاف یوازې او یوازې دمسعود یو غټ سیاسي بریالیتوب گڼل کېدای شي نه دباچا پوځي ابتکار. په خپله او سني مشورتي حلقه کې په پاتې کېدو سره به، قوماندان مسعود له باچا نه دهغې زینې کار واخلي چې له ختلو وروسته به یې راغورځوي.

په افغانستان کې په نژادي بنستونو او دبېلتانه په غوښتنو له ولاړ شمال ائتلاف اودطالبانو دمتعصبې اسلامي بنستپالنې له شرنه دخلاصون، په افغانستان کې دزعامت د سیاسي خلا دډکولو، دسیاسي استقلال دبیا اعادې، دملي واکمنۍ اودخاورې دبشپړتیا لپاره درېیم بالفعل قوت په یوازې سیاسي هلو ځلو نشي جوړیدای. ددومره غټو ملي اهدافو اعاده په یوازې سیاسي قوت نشي کېدای. دیوه بالفعل سیاسي -پوځي درېیم قوت دجوړیدو نه پرته داقوت بې مانا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبالفعل درېیم قوت ټول جوړوونکي توکي په عام او باچا په ځانګړې ډول باید په دې واقعیت پوه شي چې، د یو غیر پوځي - سیاسي ، یوازې سیاسي درېیم قوت جوړول له شته سیاسي -پوځي واقعیتونو او نویو قومي غوښتنو څخه بې خبري او دیوه متمم په توګه له درېیم «سیاسي» قوت سره د مسعود د «پوځي» قوت یو ځای کول او لدې لارې یو بالفعل درېیم قوت جوړول په افغانستان کې د ملي جریان اود ربنتیني بالفعل درېیم قوت ځان وژنه ده.

داسلامي بنستپالنې په پوځي قوت هم له سره باور نشي کېدای. په افغانستان کې یوازې او یوازې دنژاد پالنې اواسلامي بنستپالنې د دواړو جګړه مارو پوځي قوتونو په ویلي کولو (له هرې لارې چې کېږي) د یو بالفعل درېیم قوت دجوړېدو لار اواریدای شي.

باچا باید د درېیم قوت ټول جوړوونکي اساسي توکي، لویه جرګه، پیر، دافغان ملت ګوند، او ددې په څنګ کې آزادې ملي حلقې، ملي شخصیتونه، دروشنفکرانو استازې، دټولو قومونو مشران، وطنپال روحانیون او ملایان، ټول په یوه «افغاني» بنسټ دیوه اویدلي ملي سازمان په توګه یوموټی کړي. خوله دې سره سره، د درېیم قوت دتشکیلاتي او ایدیالوژیک یووالي اوپه هیواد کې دملي ایډیالوژۍ دتعمیم په خاطر دیوې ایډیالوژیکي-سازماني هستې موجودیت دیو بالفعل درېیم قوت په جوړېدو کې هېڅکله هم له نظره نشي غورځېدلای.

په ختیځ پښتون خو په کلتوري لحاظ تاجک باچا د درېیم قوت دجوړېدو لپاره له بل هرچانه زیات مستعد قوت دی. دوینې او ژبې داډول ګډون او التقاطي تشخص باچا ته نن سبا په افغان سیاست کې یو بې ساري امکان ورکړی دی. خود باچا دپروني څلوېښت کلن سلطنت دخامې ډموکراسۍ دلسیزې او دتېرو دوه نیمو لسیزو دجګړې اود افغانستان دقومي جوړښت دپروني نسبي کوشېرونو دختلو په نتیجه کې له منځه تللی ملي پیوستون ښیي چې:

غیر پښتنانه غټ اوکوچني اقلیتونه اود کلتوري ستم لاندي پښتون اکثریت نه غواړي چې ددوی سیاسي او کلتوري حقوق دې بیا هم ټول ددربار د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو او دربار ته د نږدې تاجکو د انحصار غوښتنو په لاس تالا والا شي. باچا باید پدې پوه شي چې پښتانه به هم نور هغه بې قبده اوبې شرطه ونه مني. پښتانه نه غواړي چې په پښتنو کې دې د باچا د قاطع محبوبیت نه په استفادې سره، شمال ائتلاف، متحده جبهه او یا مسعود د رهبیم قوت د خپلو پوځي غوښتنو نه ځار کړي. داسې نشي کېداي چې باچا دې د پښتنو په یوازې سیاسي او د شمال ائتلاف په پوځي زور راشي.

باچا او نشنلیزم:

نشنلیزم چې په افغانستان کې یې په دولسمه پېړۍ کې دلومړي او اتلسمه پېړۍ کې د دویم پښتانه نشنلیزم پړاوونه په بریالیتوب ووهل، په نولسمه پېړۍ کې د افغان نشنلیزم خپل د رهبیم بشپړتیایي پړاو ته ننوت (۱۰۲)، دا پړاو د باچا تر وخته را رسېږي.

د باچا د سلطنت څلوېښت کلنه دوره د افغان نشنلیزم د بشپړتیا په د رهبیم سیاسي پړاو کې، چې د نولسمې پېړۍ نه پیل او دده په دوره کې د خپل پخلي په یوه ځانګړي تبلور کې راغی، واقع ده. دومره چې د باچا د سلطنت وروستي لس کاله (د دموکراسۍ لسیزه) د افغان نشنلیزم د پخلي او تبلور لپاره ښه ثابت نشول. باچا د افغان نشنلیزم د د رهبیم بشپړتیایي پړاو خالق نه، بلکې دی او دده سلطنت د افغان نشنلیزم د د رهبیم بشپړتیایي پړاو محصول دي.

افغان نشنلیزم چې د نولسمې پېړۍ په وروستیو کې د خپل پخلي په بحراني، نویو او پخو پړاوونو کې راغی او په هیواد کې د ملي یووالي او قومونو ترمنځ د پیوستون په دود په شمال کې د قومي اجزاو یو متناسب بدلون تعقیب شو؛ د باچا په دوره کې یې، د یو لړ اقتصادي-کلتوري پروژو په تطبیق د خپل پخلي څو څو پاخه ګامونه هم واخیستل.

په هیواد کې د ملي ایډیالوژۍ د تعمیم او په «افغاني هویت» د بېلو بېلو افغاني قومونو په قناعت کې د باچا د سلطنت د دویمې لسیزې د تذکرې د ویش پروژې هومره اساسي رول ولوباوه لکه دده د سلطنت د څلورمې لسیزې (۱۹۶۰ لسیزه) د پخوسړ کونو شبکې چې د افغانستان د اساسي سیاسي - اقتصادي حوزو په نښلولو بېل بېل افغاني قومي توکي په کلتوري او اقتصادي بنسټونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره نژدې کړل (۱۰۳).

هوايي او ځمکني مواصلاتو، ټيلي کمونيکيشن، راډيو افغانستان، اودښوونې او روزنې د پرمختګ له مخې په هېواد کې د نوي تحصيل يافته قشر په روزنې سره د دولت او ولس ترمنځ کلتوري، اقتصادي او سياسي اړيکي نور هم پياوړي شول (۱۰٤).

داخو د باچا د سلطنت په دوره کې ؤ چې د هېواد په شمال کې د کوچي او بشپن پښتانه د ځای په ځای کونې د اتلسمې او نولسمې پېړۍ د قومي اجزاو په تناسب کې د مثبت بدلون ملي پروژه تعقيب شوه او لدې سره جوخت د هېواد د شمال يو شمير غير پښتانه اقليتونه په جنوب کې ميشت شول.

په عمومي توګه افغان نشنليزم په اتلسمه او نولسمه پېړۍ کې د سياسي جغرافيې د جوړښت په کار کې بوخت و. خو، په شلمه پېړۍ او په تېره بيا ددې پېړۍ په نژدې نيمايي موده يعنی د باچا په ځلوښت کلن سلطنت کې يې برسېره پر نورو چارو د اقتصاد، کلتور، قانون، او ټولنيز پيوستون په کار کې څه ناڅه پرمختګ هم وکړ.

د هېواد د رسمي او ايکي يوې ژبې په ځای د دوو ژبو په منلو، د باچا سلطنت د ملي ايډيالوژۍ د تعميم په لار کې د ژبې د بنسټيز رول په نفې کولو سره د افغان نشنليزم په پخلي کې يو مرګوني ځنډ پېښ کړ.

په ۱۹٤۷ کال، د پاکستان د جوړېدو په وخت کې، د باچا سکوت په «ډيورنډ لاين» پرتې دوړې پو کړې.

د ژبې او ختې په بنسټ په هېواد کې د قومونو د وېش له مخې سياسي او کلتوري حقوق په دموکراتيک ډول تامين نشول. دې کار په خپل وار د ملي ايډيالوژي د تعميم پروسه لازم پرمختګ ته پرېنښوده. له دموکراسۍ نه پخوا، تاجکو ته چې اصلاً د هېواد د نفوس په سلو کې د ولس جوړوي (۱۰۵) په سلو کې ۲۹،۲ غټ دولتي پوستونه (۱۰٦)، پښتنو ته چې د افغان نفوس په سلو کې لېترلږه ٦۳ جوړوي (۱۰۷) په سلو کې ۹، ۵۱ دولتي غټ پوستونه (چې اکثره به محمدزيانو ته رسېدل) (۱۰۸)، لکه څنګه چې مخکې هم وويل شول، ساداتو ته چې په افغان نفوس کې د پاملرنې وړ فيصدي نشي جوړولای، په سلو کې ٤، ٦،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو سني قومونو ته په سلو کې ټول ټال ٤،٥ او اهل تشيع ته په سلو کې ١،٨ داډول پوستونه ورکړل شوي وو[١٠٩]. دباچا دډموکراسۍ په دوره کې دا ويش په دې ډول و: پښتنو ته په سلو کې ٥٦،١، تاجکو ته ٣٣، ساداتو ته ٣،٢، نورو سني قومونو ته ٥،٥ او اهل تشيع ته په سلو کې ٢،٢ غټ دولتي پوستونه رسيدلي وو[١١٠].

باچا بايد پښتانه اکثريت او نورو کو چنيو قومي اقليتونو ته په کم نظر او غير سياسي سترگه ونه گوري. هغه بايد پدې پوه وي چې پښتانه او نور کوچني اقليتونه دجگړې په کلونو کې دنويو غوښتنو او تجربو سره آشنا شويدي. پښتنو په عمومي ډول دشپېتمې لسيزې او په ځانگړي ډول له ١٩٧٨ نه را پدې خوا دکمونستي او اسلامي راډيکاليزم او بنستپالنې په دوو مخالفو قطبونو کې دوېش او ويلي کېدو او دجگړې دناوړو ملي عواقبو په توگه په هيواد کې دنويو قومي – نژادي غوښتنو دراپورته کېدو څخه نوې تجربې هم لاس ته ور وړې دي.

له يوې خواد باچا دسلطنت دوروستۍ لسيزې خامې ډموکراسۍ او له بلې خوا په افغانستان کې دخلق-پرچم حکومت او دروسانو پوځي مداخلې داقليتونو او اکثريت ترمنځ بېخځن درزونه پيدا او لا ژور کړل. دټولنې په قومي جوړښت کې دپرچم دحکومت دلاسوهنې په نتيجه کې داقليتونو غير طبيعي ودې او له اکثريت نه اقليت ته دپښتنو دراښکته کولو هځې په افغان ټولنه کې دملي يووالي او پيوستون شېرازه له منځه يووړه. باچا بايده ده چې د ٩٧-١٩٩٢ کلونو په دوره کې په بېلو بېلو څلورو قومي – سياسي واحدونو باندې دهيواد دويشلو ترخه واقعيتونه په نظر کې ونيسي.

داخو دملي ضرورت په بنسټ نه، بلکې داسلامي بنستپالنې دجهانبينۍ دوکتورين دي چې دسياسي قدرت دانحصار لپاره دطالبانو تحريک دشمال دنژادي ائتلاف له پوځي قوت سره دجگړو په نتيجه کې نوموړي واحدونه له څلورونه دوو ته راښکته کړيدي.

باچا او نور بايد په دې پوه وي چې: طالبان يوايډيالوژيک، مذهبي، سياسي، بنستپال، جلاقوم دی، نه پښتون دی، نه تاجک، نه بل او نه بل.

قوماندان مسعود ته دغير پښتانه اقليتونو او باچا ته دپښتانه اکثريت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشرۍ ورکول، پښتانه په طالبانو پورې تړل او یا پښتانه په بنسټپالنې او سخت دریځۍ نوم بدي کول د پښتنو او غیرپښتنو اقلیتونو د سپکاوي او دوي ته په ټیټ نظر د کتلو نه پرته بله مانا نلري. غیر پښتانه افغان قومونه هم باید باچا د یوه افغان مشر په حیث ومني.

باچا باید د یوې معقولې او متناسبې نمایندګۍ له مخې په افغانستان کې د «دولت» او «ټولنې» د فزیکي او معنوي بیارغونې د کار په «افغاني» بنسټونو فکر وکړي. په افغانستان کې په «غیر افغاني» روحیه د «دولت» او «ټولنې» بیاجوړول د هېواد د تجزیې سره مترادف ناوړه ملي عواقب لري.

د هېواد اداري - سیاسي یووالی په هېواد کې د ملي ایډیالوژۍ او افغان نشنلیزم د پخلي یو بل پوخ ګام دی. باچا د هیواد د قومونو او سمتونو په بنسټ ولاړ زوړ اداري سیستم بدل کړ. په ۱۹٦٤ کې د هیواد نوی اداري-سیاسي سیستم د ۲۹ اداري-سیاسي واحدونو په نوم جوړ شو[۱۱۱۱]. پخوا به خلکو ځان په خپلو «قبیلو» او «خیلونو» یاداوه. پدې دوره کې وچې خلکو ځان په خپلو اداري- سیاسي واحدونو یادکړ. دا په افغانستان کې د نشنلیزم د پخلي او ودې یوه ښه نښه وه. خود دموکراسۍ له لسیزې نه نیولې تر ننه پورې په هېواد کې د ملي پیوستون او اداري-سیاسي یووالي په ضد ډیرکار هم شوی دی. له ۱۹۹۲ کال نه وروسته ؤ چې ځینو افغان اقلیتونو په ښکاره د فدرالیزم غیر افغاني نقشې جوړې کړې.ددې ډول نقشو او غیر ملي غوښتنو واقعیتونه باید په سرسري نظر ونه لیدل شي. پکار ده چې باچا د هیواد د سیاسي - اداري رښتیې بیا رغونې په خاطر پاخه ګامونه په نظر کې ولري. ددې ډول غیر ملي او غیر افغاني غوښتنو په راپورته کولو کې په کمونستي راډیکالیزم (۱۹٦٤-۹۲) برسېره، اسلامي بنسټپالنه (۱۹٦٤-۱۹۹۹) هم لوی لاس لري.

نو، تر ځو چې د باچا تکتیک او ستراتیژي د نشنلیزم د پخلي له عناصرو جوړه نشي، وړونکی او مثبت سیاسي رول هم نشي لوبولای او افغانستان به د اسلامي بنسټپالنې د سقوط نه وروسته بیا هم د زعامت د یوې خطرناکې سیاسي خلا سره مخ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان نشنلیزم نه په پښتانه اکثریت د قابضې اسلامي بنسټپالنې او نه داقلیتونو په ډیرو کوچنیو نژادي-قومي بټیو کې تبلور موندلای شي. ملي ایډیالوژي او نشنلیزم یوازې او یوازې په افغان بټۍ کې پخېږي او بس.

باچا او دموکراسي:

دباچا دسلطنت څلورمه لسیزه وه چې، د ۱۹٦٤ کال لویې جرگې دهېواد دهمدې کال اساسي قانون تصویب کړ (۱۱۲). دموکراسي سره لدې چې په اصولو کې دسیاسي پلورالیزم په توگه یومترقي عمل و، خو دشته سیاسي او ټولنیزو واقعیتونو په بنسټ ددموکراسۍ دلسیزې عواقب ډیر ناوړه وو. په یوه خام ذهني سیاسي چاپیریال کې دموکراسۍ دمثبتو په ځای منفي او ناوړه ملي عواقب وزیږول. دواړو، هم کمونستي او هم اسلامي راډیکالیزم اوبنسټپالنې وده وکړه او په افغانستان کې یې د «دولت» او «ټولنې» څو سوه کلنه افغاني شیرازه سرکپ کړه. اوس داهیله کیږي چې باچا دخپلې خامې دموکراسۍ دلسیزې په ناوړو ملي عواقبو پوه وي. اوس په افغانستان کې ددموکراسۍ مرحله نده. دهیواد دسیاسي جغرافیې او په هیواد کې په «افغاني» بنسټونو د «دولت» او «ټولنې» فزیکي او معنوي بیارغونه، په یوه وسپنیز نظم اوضبط کیږي. اوس دمضمرو محافظه کاریو اوبې ځایه سیاسي مصلحتونو وخت ندی.

باچا او اسلام:

افغانستان دتل لپاره یو اسلامي هیواد پاتې شویدی. دباچا دسلطنت په دوره کې هم افغانستان یو اسلامي دولت و. اسلام دافغانستان رسمي دین او حنفي فقهې دهیواد حاکم شرعي نظام جوړاوه (۱۱۳). لکه څنگه چې مخکې هم ویل شوي دي، داسلامي شرعې په بنسټ ولاړ قضایي نظام یاقضائیه قوې (Judiciary) په افغانستان کې ددوو مقننه (Legislature) او اجرائیه (Executive) قوو سره دسیاسي قوت عنعنوي مثلث جوړاوه (۱۱٤).

په ۱۹۲۹-۱۹۱۹ دوره کې ؤ، چې دولت داساسي قانون د ۵۳ مادې په اساس دقضائیه قوې لرغوني استقلال او واک ته په احترام سره، هغه مقیده کړه. دفقهې او قضایي چارو دیوشمیر پوهانو په مرسته ؤ چې دولت پدې دوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د بوه قضايي اومدون جزايي قانون په توګه د «تمسک قضاة امانية» په نوم دوه ټوکيزې رسالې د قاضيانو بې حده قضايي واک او اختيار ته حدود وټاکل (۱۱۵).

برسېره پردې، په همدې دوره کې وچې يوله بل څخه د حقوق العبد او حقوق الله په بيليدو سره په قضايي او حقوقي چارو کې د پوليسو او ولايتي جرګو لاس پياوړى شو (۱۱۶).

په ۲۳-۱۹۲۹ کې ؤ چې قضائيه قوه يوځل بيا دستروا ک خاونده شوه (۱۱۷). دې قضايي واک د باچا د سلطنت دورې ته هم غزونې وکړې. خو دومره چې د شرعي قوانينو په څنګ کې سيکولر قوانين هم دور ځنيو ضرور تونو سره موازي دژوند په بېلو بېلو اجتماعي، اقتصادي چارو کې تدوين او نافذ شول (۱۱۸).

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيمه برخه

لنډيز

* ددموکراسۍ په لسیزه کې درې ډوله سیاسي جریانونه ددرې سیاسي قوتونو په توګه منځ ته راغلل:

* کمونستان، لومړی سیاسي قوت
* اسلامي بنسټپالنه، دویم سیاسي قوت
* ملي جریان، درېیم سیاسي قوت

* په ۱۹۷۸ کال، درېیم قوت کمزوری، خو لومړي او دویم قدرت بشپړ سیاسي، ایډیالوژیک او پیاوړی سازماني تشکیل درلود.

* په همدې کال دلومړي قوت (خلق-پرچم) په لاس دسیاسي قدرت په نیولو، دویم قوت، اسلامي بنسټپالنې په ټوله ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې دډېرغښتي سیاسي - پوځي امکان په ترلاسه کولو دهیواد دآزادۍ جګړه په یوې داسې بشپړې مذهبي جګړې بدله کړه چې، په نتیجه کې ملي جریان یا درېیم قوت نه یوازې داچې داسلامي بنسټپالنې په کمین کې ګېر شو، بلکې؛

* پدې دوره کې ددریم قوت یاملي جریان مورچل دتصوف دنقشبندیه (حضرت) او قادریه (پیر) طریقو په دوو مشرانو او یوه ملا (محمدي) ونیول شوه. دتصوف او مذهب دا سیاسي امتزاج د «درې ګوني اتحاد» په نوم یاد شو. دهمدې اتحاد په وجود کې درېیم قوت په یوه دویم لاس پوځي-سیاسي او غیر ایډیالوژیک موقف کې راغی:

* درېیم قوت ددموکراسۍ په لسیزه کې د «افغان ملت» او «مساوات» په بڼه کې یو کمزوری ایډیالوژیک قوت و؛ په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې د «درې ګوني اتحاد» په بڼه کې یو غیر ایډیالوژیک پوځي- سیاسي قوت شو. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېم قوت نه یوازې داچې، نن یو ایډیالوژیک قوت نه دی، خپل پروني پوځي موقف یې هم له لاسه ورکړیدی.

* په کال ۱۹۹۲ کې دلومړي قوت په چپه کېدو سره، دې په نامه دریېم قوت په کابل کې ددویم قوت دحکومت په وړاندې خپل پوځي-سیاسي موقف له لاسه ورکړ. په نتیجه کې دافغان نشنلیزم دڅوسوه کلن سیاسي قدرت دستگاه دویم قوت (اسلامي بنستپالنې) ښه له پښو وغورځوله.

* ویلای شو چې: په افغانستان کې دریېم قوت نه یوازې په بالفعل بلکې دیوه مستقل بالقوه قوت په توگه هم لامنځ ته ندی راغلی. دومره ده چې ددرېیم قوت اویاملي جریان دجوړېدو لپاره څه انرژي ذخیره شوې ده.

* په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې نژادگرې اسلامي بنستپالنې په شمال او سوچه اسلامي بنستپالنې اوسخت دریځې په جنوب کې داسلامي بنستپالنې ددوو سره ورانو ډلو په توگه، دخپل دښمن لومړي قوت خلق-پرچم دحکومت دچپه کېدو نه وروسته په هېواد کې دزعامت سیاسي خلا ډکه نکړای شوه.

* له ۱۹۹٤ څخه، په جنوب کې دسوچه اسلامي بنستپالنې او سخت دریځې څخه دوسلې په اخیستلو، دافغاني اوپاکستاني مدرسو دطالبانو او نویو سیاسي شوو ملایانو څخه جوړ دطالبانو اسلامي تحریک په هیواد کې دسیاسي قدرت دنیولو کار پیل کړ.

* دطالبانو تحریک ځینو دریېم قوت وبالله خو داسې نه وه: داخو پرونۍ سترې شوې بنستپالنه او سخت دریځي وه چې دیوه نوي نننې سیاسي - پوځي بدیل په توگه دطالبانو په وجود کې سُره یو موټې شوه. نو، طالبان په ایډیالوژیک اوسیاسي بنسټونو ددویم قوت (اسلامي بنستپالنې او راډیکالیزم) ادامه ده، نه دریېم قوت.

* دطالبانو اسلامي تحریک او شمال ائتلاف اوس دقوماندان مسعود په بنه کې، دواړه په افغانستان کې ددویم قوت، اسلامي بنستپالنې او راډیکالیزم سره نښتي دي. یو ددې بنستپالنې ادامه او بل یې داسې نژادگره انشعابي څانگه ده چې ددې بنستپالنې په ۹۲-۱۹۷۸ عروجي دورې کې یې په ښې ودې برسېره، نورې نژادي ډلې ټپلې هم دخپلې چپنې او پگړۍ لاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوستې: د اسلامي بنسټپالنې دادامې په دود د طالبانو اسلامي تحریک افغان سیاست یوځل بیا انحصار او د شمال ائتلاف په بڼه کې دې ناکامې اسلامي بنسټپالنې نژادي لار ونیوه نوپه زغرده ویلای شو چې «شمال ائتلاف» او «طالبان» دواړه په افغانستان کې د دویم قوت توکي دي.

***

* دیوه بنسټپال خو غیر (اخواني-وهابي) او دیوه معتدل خو غیر سیکولر ملا په توګه به «محمدي» په افغانستان کې د درېیم قوت د تجهیز په صورت کې، ښايي بیا هم د باچا لار ونیسي.

* د حضرت د فقهې د انفاذ غوښتنه یوه ډیره زړه او نه غوښتنه ځکه ده چې، هیڅ‌ا هم تر اوسه پورې په افغانستان کې د دې غوښتنې مخالفت ندی کړی. د هغه د باچا د بیا راستنیدو غوښتنه یوه اساسي او رښتیانې غوښتنه نه ده. دیوه ملي ضرورت په توګه هغه د باچا بیا راستنیدلو او د درېیم قوت جوړیدو ته د شک په سترګه ګوري.

* د ملي ګرایۍ او روحانیت التقاطي شخصیت دي چې پیر، نن سبا له ملي او روحاني دواړو سرچینو څخه او به خور لري. ښکاري چې، هغه درېیم قوت او د هغه په راس کې باچا یو ملي ضرورت ګڼي.

* افغان ملي جریان، یو ښپېړ مسلمان، خو غیر روحاني او غیر مذهبي جریان دی.

* تصوف او مذهب دواړه، له ملي بسیج او ینسټ نه پرته، په یوائې ځان نشي کولای درېیم قوت جوړ او رهبري کړي. پیر ښايي په تمامه مانا خو، حضرت څه ناڅه ښايي د دې جریان روحاني او محمدي یې مذهبي توکي شي.

* په ۱۹۸۹ کې د راولپنډۍ د مشورتي شورې له خوا جوړ دیوه پردي موقت ائتلافي حکومت او بیا د پېښور د تړون له مخې په ۱۹۹۲ کال په کابل کې د مجاهدینو د اسلامي دولت د مشر په توګه د حضرت ټاکل، ښايي توجیه شي. خو، دیوه ملي جریان دیوه لومړي ګام په توګه دیوه بالفعل درېیم قوت په راس کې د تصوف او مذهب د رول د ملي جریان تحریفول دي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

* د یوغیر پوځي – سیاسي ، یوازي سیاسي درېیم قوت جوړول له شته سیاسي – پوځي واقعیتونو او نورو قومي غوښتنو څخه بې خبري او د یوه متمم په توګه له درېیم سیاسي قوت سره د شمال ائتلاف د پوځي قوت یوځای کول اولدې لارې بالفعل درېیم قوت جوړول په هیواد کې د ملي جریان او رښتینې بالفعل درېیم قوت ځان وژنه ده.

* په یوه سره او بدلي پوځي – سیاسي قوت باندې د درېیم قوت د بدلولو له پاره د دې قوت په بېخ او بسنه کې د یوې ایډیالوژیکې سازماني هستې ځای په ځای کول به د یوه رښتیني بالفعل درېیم قوت ضمانت وکړي.

* درېیم قوت کېدای شي د شکل له مخې یوه ائتلافي بڼه ولري. خو، د ماهیت له مخې باید یو ایډیالوژیک قوت هم وي. د یوه ایډیالوژیک نظام د نه موجودیت په صورت کې به دا قوت ډېر ژر سره و شیندل شي. بیا به د نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې دراغورځولو له پاره د درېیم قوت بدیل له پښو لویدلی وي.

* داخو یوه ایډیالوژیکه ساده ده چې، له درېیم قوت نه یو په پښو ولاړ سیاسي (یا بالقوه یا بالفعل) قوت جوړوي. یو غیر ایډیالوژیک درېیم قوت په هیواد کې د پوځي بدلونونو په نتیجه کې هیڅکله هم خپل سیاسي ثبات نشي ساتلی؛ ځکه:

* داسې نده چې، یوازې او یوازې د دوو سره ورانو پوځي – سیاسي قوتونو په جګړه کې یو بل، یا منځګړی یا مخالف، پوځي – سیاسي قوت درېیم قوت دی. درېیم قوت د خپل ایډیالوژیک موقف له مخې درېیم قوت ګڼل کیږي، داموقف نن سبا په افغانستان کې پرته له یوه «ملي جریان» څخه، د «سیاسي اندیښنو» بل هیڅ یو «جریان» نشي خپلولی.

***

* په افغانستان کې په «غیرافغاني» روحیه د «دولت» او «ټولنې» بیاجوړول د افغانستان د تو‌ټه کېدو سره مترادف ناوړه سیمه ییز عواقب لري او په «افغاني» بنسټونو د «دولت» او «ټولنې» بیارغونه د درېیم قوت په بڼه کې د ملي جریان اساسي دنده ده. نو، د نن یو «رښتیني بالفعل درېیم قوت» د سبا د یوه «بشپړ ملي جریان» له متن سره نامترادفه مانا نشي لرلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لنډ ډول، د درېيم بالفعل قوت دجوړېدو کورنۍ ستونزې او خامۍ کېداي شي:

* دباچا محافظه کاري، خوشباوري او زړښت؛
* په باچا کې د شمال ائتلاف سياسي نفوذ او په دې ائتلاف باندې د هغه زړه تړل؛
* دافغان ملت ګوند شيندلی او غير سازماني حالت؛
* او د پير په محافظه کاره طبعه کې د شمال ائتلاف يا شورای نظار نفوذ وګڼل شي.

نو؛

* د درېيم قوت بنسټيزه خامي نن سبا په هغه کې په ښکاره او پټه د قوماندان مسعود د شورای نظار او يا د شمال جګړه مار قوت زيات سياسي نفوذ، د دې قوت شيندلی سازماني حالت او غير پوځي موقف دی.

خو؛ درېيم قوت دخپلو خاميو او ستونزو دليرې کولو په صورت کې، چې نه آسان او نه، نه کيدونکی کار دی، ډېر پياوړي امکانات هم لري:

* د درېيم قوت څلور مهم جوړوونکي توکي:

باچا ديوه دولتي، لويه جرګه ديوه ملي، پير ديوه روحاني او افغان ملت ديوه سازماني- ايډيالوژيک قوت په توګه کولاي شي ديوه داسې درېيم قوت بنسټ کېږدي چې په يوه بالفعل سياسي قوت برسېره، د ډېر ژر پوځي کېدو استعداد هم ولري.

* هسې يوه نيمه کوچنۍ سياسي - نژادي حلقه او يو شمير ځواکمنې خپلواکې خيرې چې په اسلامي بنسټپالنه کې زيات مالي امکانات لري، د درېيم قوت او ملي جريان په وړاندې دمخالفينو پياوړی کتار نشي جوړولای:
* د درېيم قوت اصلي مخالفين اسلامي بنسټپالي (وهابيان- اخوانيان) او نوي سياسي شوي وسله وال ملايان دي، چې د درېيم قوت د ټکولو او تکفير د «آيت» او «حديث» ډکې وسلې جوړولی شي.
* يو بالفعل درېيم قوت په او سنيو شرايطو کې نشي کېدای، دضرورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بنسټ، يو ناپېيلي قوت وي، دا بالفعل درېيم قوت به خاماخا دلويديز په مرسته جوړېږي:

* له هرڅه نه مخکې په کار داده چې، هېواد له درې دښمنو: بهرني لاس اچونې، نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې وژغورې.

***

* لومړي قوت دکمونستي او دويم قوت داسلامي سخت دريځيو او محافظه کاريو په بنوکې دخلکو په ټولنيز، کلتوري، عقيدوي او اقتصادي ژوند کې په لاسوهنو، ټولنه يوځل ددوی د پروني «بې ديني» او بل ځل ددوی دننني «سخت ديني» په ضد په دښمنی او ورانی کې راوسته. ګاونډي يرغل په خپلو پوځي، سياسي او يا دواړو بنوکې لومړی، ددې قوتونو او ټولنې په منځ کې دې دښمنی او ورانی ته لمن ووهله او بيا يې له شمال او جنوب دواړو څخه په پوځي او سياسي بنسټونو ددواړو قوتو ننګه وکړه.

* دلومړي او دويم، دواړو قوتونو دانقلابي تيوريو په وړاندې دشتو افغان ټولنيزو، کلتوري او سياسي واقعيتونو حساسيت او ټکر دومره سخت ؤ چې نه يوازې پخپله «افغان دولت» او «افغان ټولنه» له پښو ولوېده، بلکې ددې قوتونو دانقلابي تيورو په نوم حقانيت يې په رښتيا چې غلط ثابت کړ:

* لکه څنګه چې دلومړي قوت دانقلابي تيورې، دماتې پيل افغانستان ؤ، نړيوال اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنې هم دامزل له همدې ټکي پيل کړيدي.

* اسلامي بنسټپالنه او سخت دريځي دخپل سياسي قدرت په اخواني، اخواني - نژادي بنوکې (۹۷-۱۹۹۲) يوځل او بيا دطالبانو په نوم دخپلو سياسي ملايانو (ديني علما) دسياسي قدرت (۹۹-۱۹۹۷) په بڼه کې په پاتې راتللو، دسياسي اسلام دنړيوالو راډيکال مشرانو، سيد قطب، مولانا ابوالاعلي مودودي او آيت الله خميني دکتورين په عملي ډول له ماتې سره مخ او داسلامي دولت دټولواک ټولي په توګه دديني عالمانو(Ulema) او يا سوچه اخوانيانو - وهابيانو دولت په افغانستان کې دنړيوال سياسي اسلام لپاره يوه ناکامه تجربه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

نتیجه او وړاندیز

پداسې حال کې چې، په یوه لاس کې د توپک او په بل کې د قرآن په نیولو، لاهم د اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم لاس د افغان ټولنې په نبض اېښی دی، نو د دې دویم قوت، بالفعل ما تول له لاندې نه پورته په انقلاب او پاڅون، لېږ ترلږه، نن نه ښايي:

* له لاندې نه، دیوه انقلاب لپاره نه لا یو بالفعل، پوځي او ایډیالوژیک دریم قوت منځ ته راغلی او نه لا افغان سیاسي تاریخ په «آیت» او «حدیث» باندې د دویم قوت په څیر بل مجهز قوت پېژني؛ نو:

* دابنسټپالنه هم په کار ده، له پاسه، پخپله د بنسټپالنې، نیمه بنسټپالنې او اعتدال په تفکیک، دیوه نه، بلکې، د څو خپلمنځیو پوځي تصفیو په نتیجه کې د اعتدال پوړیو ته په ور رسېدو خپل ځای د دریم قوت ته پرېږدي. داخو ځکه چې:

* دیوه نا مسلمان رژیم په نوم، داخو لومړی قوت، کمونستي راډیکالیزم ؤ، چې، دلاندې نه، دیوه انقلاب په نتیجه کې چې، د سوچه مسلمان رژیم په نوم یې، دویم قوت، اسلامي راډیکالیزم سیاسي قدرت ته ورساوه، له پښو ولوېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستنځي او یادښتونه

١) وګوري صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ١٥٠-١٥٦ مخونه، دافغانستان دجهاد دثقافتي شورا له خپرونو څخه، ١٣٦٥ لمریز کال.

٢) له دي جریان څخه اوس یوازې او یوازې افغان ملت دافغانستان په ننني سیاسي ډګر کې څه ناڅه سیاسي حضور لري.

3) L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 499.

3*) Ibid, p. 691.

٤) بنیاد ګرایی کهن وواپسین، افغان ملت جریده، ٧١-٧٠ پرله پسې ګڼه، ١٩٨٨ کال.

5) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism" : Wak Foundation for Afghanistan, Peshawar, 1999, p. 22.

٦) صباح الدین کشککی، دهه دموکراسی، ١٤٢ مخ.

٧) پورتنی اخیستنځی ، ١٤٥ مخ.

٨) وګورئ دافغانستان دخلکو ددموکراتیک ګوند مرامنامه.

9) Beverley Male (1982): Revolutionary Afghanistan, Croom Helm Ltd, 2-10 St John's Road, London SW 11, p.107.

10) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", in Jack Goldstone, Ted Robert, and Farrokh Moshiri (eds), Revolutions of late 20th century. (Boulder: Westview Press, 1991), pp. 162-193.

11) Kakar, 1979, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

12-17) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

18) Gupta, 1986, Ibid.

(c) ketabton.com: The Digital Library

19) Beverly Male, p.110, op. cit

20) Glukhoded, 1978, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

21) Mukherjee, 1978, Ibid.

22) Beverley Male, p.111, op. cit.

23) Ibid, p . 112.

24) Mukherjee, Glukhoded, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

25) Halliday, 1988, Ibid.

26) Shahrani, 1984, Ibid.

27) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

۲۸) وگورئ زاهد احمدزی، دشیخ الاسلام محمد بن عبدالوهاب سلفي اصلاحي تحریک دنورو په نظر کې، ۱۳-۱۷ مخونه، پېښور، پاکستان، دجماعة الدعوة إلى القرآن والسنة له خپرونو څخه.

۲۹) پورتنی اخیستنځی ، ٦۲-٦٤ مخونه.

30) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic Fundamentalism, Journal of Asian Studies, XXVII, 3-4 (1992).

31) Khomeini, 1981, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

32) Akhavi, S., 1982, Ibid.

33) Anwar-ul- Haq Ahady, "The Decline of Islamic Fundamentalism", p . 231. op cit.

34-37) Ibid, pp. 231-234.

38) Pipes (1983), See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

39-40) See A. Ahady, "The Decline of Islamic Funda-

(c) ketabton.com: The Digital Library

mentalism, pp. 231-234, op. cit.

41) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism", 1999, P. 3, op cit.

42) Ibid, p. 8 .

43) Ibid.

44) Ibid, Preface, p. 8 .

٤٤*) دشهادت جريده، ۳۰ جولای، ۱۹۹۲، پېښور.

45) A research conducted by Wak Foundation For Afghanistan (WFA), 1997-1999, Peshawar.

46) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

٤٧) انجنير استقلال (محمد انعام واک) ، دافغان ملت جريده، دويمه دوره، لسمه گڼه، څلورم مخ، ۱۹۸۹، اپرېل، پېښور.

48) Daily "The Frontier Post" (Weekend Post), P.8 , March 17, 1995, Peshawar.

٤٨*) زما خپله څېړنه (مؤلف).

49) Mohammad Enam Wak, op.cit., p. 24.

٥٠) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې دويم مخ.

٥١) پورتنۍ مرامنامه، درېيم مخ.

٥٢) رر رر ۳-٥ مخونه.

٥٣) رر رر دويم مخ.

٥٤) رر رر

٥٥) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال د خپرې شوې مرامنامې لومړی مخ.

٥٦):

- صباح الدين کشککي، دهه دموکراسي، ١٥٤ مخ.

- وگورئ له ۱۹۷۳ نه وړاندې دافغان ملت دگوند نشراتي ارگان، افغان ملت خپرې شوې گڼې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612.

۵۷) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې دریم مخ.

۵۸) همدا مرامنامه.

۵۹) وګورئ: ددې ګوند د ۱۳۵۲ لمریز کال مرامنامه، ددې ګوند د ۱۳۷۵ لمریز کال (۱۹۹۸) خپره شوې مرامنامه، په کابل، پېښور او اروپا کې ددې ګوند دمرکزي نشراتي اورګان «افغان ملت» ټولې خپرې شوې ګڼې، او په پېښور کې ددې ګوند دویم نشراتي اورګان «استقلال» خپرې شوې ګڼې.

۶۰) صباح الدین کشککي، دهه دموکراسی، ۱۵٤ مخ.

۶۰*) دافغان ملت جریده، د ۱۹۶۶ کال دډسمبر دمیاشتې د۲۷ نېټې ګڼه.(L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612).

۶۱) دافغان ملت ګوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې اووم مخ.

۶۲) انجنیر محمد انعام وا ک، په افغان بحران کې ددریم قوت اودهغه دستراتېژۍ په هکله ځینې واقعیتونه، (په انګرېزي ژبه) افغان ملت جریده، اتم مخ، ۱۹۸۸ کال، دیارلسمه او څوارلسمه ګڼه، پېښور.

۶۳) پورتني اخیستنځی.

۶٤) دافغان ملت ګوند اعلامیه د ۱۹۸۹ کال دمارچ میاشت.

۶۵) وګورئ دشهادت جریده، ۱۳۶۸ لمریز کال، دجوزا دمیاشتې لسمه، پرله پسې ګڼه ۱۸۰، دولسم کال، پېښور.

۶۶) وګورئ ونېبخي (انجنیر محمد انعام وا ک)، دافغان ملت دګونداعلامیې په هکله دشهادت دجریدې ځغلند نظر ته یوه سرسري کتنه، دافغان ملت جریده، لومړی، دریم او اوم مخونه، د ۱۳۶۸ کال دغویي او غبرګولي میاشتې، اتلسمه او نولسمه ګڼه، پېښور.

۶۷) وګورئ انجنیر محمد انعام وا ک، ستراتیژي قدرت سوم دربرابر ستراتیژي های چپ وراست برنده است؟ دافغان ملت جریده، دولسمه ګڼه، لومړی او دویم مخونه، د ۱۹۸۸ کال دجولای میاشت، پېښور.

وګورئ انجنیر وا ک، په افغان بحران کې ددریم قوت اودهغه دستراتېژۍ په هکله ځینې واقعیتونه (په انګرېزي ژبه)، افغان ملت جریده ۱۳-۱٤ ګڼه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اگست، سپتمبر میاشتي، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۶۸) وګورئ دسباوون زيري، دمجاهدينو دموقت ائتلافي حکومت خپروونکی اورګان، څلورمه ګڼه، داګست مياشت، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۶۹- وګورئ انجنير واک، انعکاساتي مربوط به ستراتيژی قدرت سوم، افغان ملت جريده، ۱۳-۱۴ ګڼه، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۷۰) وګوري ۶۲ اخيستنځی.

۷۱) دافغان ملت جريده، پنځم مخ، ۱۹۹۵ کال، مارچ-اپريل، دويمه دوره، شپږمه ګڼه، پېښور.

۷۲) دافغان ملت ګوند ددارالانشاء له قوله.(24 August, 1999)

73) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism: op . cit .

74) Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan. In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p.131.

۷۵) قومي مساوات او ملي يووالی، دافغان ملت جريده، ۴۲-۴۳ ګڼه، مارچ ۱۹۹۵.

76) See Anwar-ul Haq Ahady,"Afghanistan: State Breakdown", op. cit .

77) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, Combridge University Press, London, 1986, P 114 .

۷۸) محمد انعام واک، پښتونولي او اسلام، يو نه خپره شوې څېړنه، ۱۹۹۸، پېښور.

۷۸*) پورتنی اخيستنځی.

۷۹) صباح الدين کشککي، دهه دموکراسي، ۳۳ مخ، د ۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۷۸ ماده، ۱۳۶۵ لمريز کال.

۸۰) د ۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۴۵ ماده، ډاکټر عبدالعلي ارغنداوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندى خاطرې، ٤٩٧ مخ، ١٩٩٧ كال، پېښور.

81) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat): Afghanistan: Jirgas and Loya Jirgas: The Afghan Tradition (977 AD-1992 AD) p.VI,19,1988, Peshawar.

٨٢) پروفيسر عبدالرسول امين، دافغانستان دټولنې دزعامت خلا، ٢٥ مخ، دآزاد افغانستان دليكوالو ټولنه، ١٩٩٥ كال، پېښور.

ډاكتر انورالحق احدي، دافغان ملت جريده ،٧٧-٧٦ گڼه، ١٩٩٨ كال.

٨٣) صباح الدين كشككي، دهه دموكراسي، ٣٢مخ.

٨٤) پورتني اخيستنځي، ٣٢ مخ.

٨٥) رر رر

٨٦) رر رر

٨٧) رر ٣٣ مخ

٨٨) رر ٣٣ مخ

89) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat) Op. cit.

٩٠) پروفيسر ډاكتر انوارالحق احدي، افغانان بايد هغه څه ونكړي چې دجرگي دكمزورتيا سبب شي، دافغان ملت جريده، څلورم مخ، ٧٧-٧٦ پرله پسې گڼه، ١٩٩٨ كال، داگست مياشت.

٩١) پورتني ليكوال، پورتنۍ جريده، لويه جرگه، سوله اومشروعيت، لومړى اودريم مخونه، ٦٨-٦٩ پرله پسې گڼه، ١٩٩٧ كال.

٩٢) وگورئ ٩٠ اخيستنځى.

٩٣) وگورئ ٩١ اخيستنځى.

٩٤) وگورئ دافغان ملت جريده، ٧١-٧٠ پرله پسې گڼه، ١٩٩٨ كال.

٩٥) پورتنى اخيستنځى.

٩٦) وگورئ ډاكتر انوارالحق احدي، له باچانه دخلكو توقعات، دافغان ملت جريده، ٧١-٧٠ پرله پسې گڼه، ١٩٨٨ كال.

٩٧) پورتني اخيستنځى.

98) AIC, Monthly Bulletin, No. 76, July 1987, pp . 2-8.

(c) ketabton.com: The Digital Library

99) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, 1986, pp. 124, 125 . op. cit.

۱۰۰) وګورئ ۹۶ اخیستنځی .

۱۰۱) پورتنی اخیستنځی .

102) See Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism, op. cit .

103) Richard S. Newell, The Prospect of State Building in Afghanistan: The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, pp.114-116.

104) Ibid.

105) The Ethnic Composition of Afghanistan, p. 27: A Six year Survey and Research of Wak Foundation for Afghanistan (1991-1996), Peshawar, 1999 .

۱۰۶) افغان ملت جریده، قومي مساوات او ملي سروالی، ۴۲-۴۳ ګڼه، ۱۹۵۵ کال.

PROPERTY OF ACKU 8238

۱۰۷) وګورئ (۱۰۵) اخیستنځی

۱۰۸) رر ۱۰۶ رر

۱۰۹) رر ۱۰۶ رر

۱۱۰) رر ۱۰۶ رر

111) L. Dupree, Afghanistan, 1980 edition, pp. 156-157.

۱۱۲) صباح الدین کشککي، دهه قانون اساسي، ۳۲-۳۳ مخونه.

113) See Anwar -ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

114) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism, op cit., p.8.

۱۱۵) میرغلام محمد غبار، افغانستان درمسیر تاریخ، ۹۵۷ مخ، ۱۹۶۷، کابل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۶) پورتنی اخیستنځی .

117) See Anwar-ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown, op. cit.

118) Ibid.

Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan", In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p. 131.

(c) ketabton.com: The Digital Library

B
4·3831
WAK
8238
cp.1

Wak Foundation for Afghanistan (WFA)
(Research and Implementing Institute for Afghanistan Rehabilitation, Development and Drug Control Program)

AFGHANISTAN CRISES:

THE 3rd ALTERNATIVE

Mohammad Enam Wak

1999

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library